

Is rechts het nieuwe links?

Van: Hanne Ouwerkerk en Dmytro Mistiukevych

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Plan van aanpak	4
Hoofdvraag, ter duidelijkheid.....	4
Informatie vooraf	5
Afbakening	5
Wat is links en wat is rechts?	6
Scheiding der machten	8
Situatie bevestigen.....	9
Empirisch onderzoek.....	13
Hoofdstuk 1: Hebben er gebeurtenissen plaatsgevonden waardoor de stemkeuze is veranderd?	14
Sluiting van de mijnen	14
Gebeurt dit alleen in dit gebied of zien we dit vaker?	16
Economische crisis	16
Immigratie	17
Terroristische dreiging	18
“Verdwenen” solidariteit	19
Hoofdstuk 2: Waarom was extreemlinks zo populair?	20
Solidariteit	20
Link tussen arbeiders en linkse partijen	20
Armere stukje van het land	21
Stem op links was stem op de scheiding van kerk en staat	22
Hoofdstuk 3: Wat maakt extreemrechts zo populair?	23
Armoede.....	23
Werktekort	24
Een veel voorkomend vooroordeel: Immigranten stelen de banen	24
Onvrede over het coronabeleid en de verhoging van de pensioenleeftijd zorgt voor opkomst extreemrechts? ..	26
Verandering in generaties en verantwoordelijkheid voor sluiting van mijnen	27
Hoofdstuk 4: Welke doelgroep stemde en stemt extreemlinks?	28
Wie stemde vroeger extreemlinks	29
Inkomen	29
Opleiding.....	29
Leeftijd	29
Geslacht	29
Baan	29
Wie stemt er nu extreemlinks	30
Als eerste gaan we kijken naar het inkomen van de mensen	30

Opleiding.....	30
Leeftijd	30
Geslacht	30
Tevredenheid met het leven.....	30
Stad/platteland	31
Hoofdstuk 5: Welke doelgroep stemde en stemt extreemrechts?	32
Wie stemde vroeger op extreemrechts	32
Inkomen	32
Opleiding.....	32
Leeftijdsgroepen	32
Geslacht	33
Baan	33
Wie stemt er nu extreemrechts	33
Als eerste gaan we kijken naar het inkomen van de mensen	33
Opleiding.....	33
Leeftijd	33
Geslacht	33
Tevredenheid met het leven.....	34
Stad/platteland	34
Hoofdstuk 6: Wat zijn de Europese trends?	35
Nederland.....	35
Italië.....	37
Verenigd Koninkrijk	38
Hoofdstuk 7: Publieke opinie over de politiek in Frankrijk.....	40
Hoofdstuk 8 (EXTRA): Verkiezingen voorspellen	42
Mening van Christophe de Voogd.....	42
Mening van Pierre Wadlow	42
Meningen van de straatinterviews.....	42
En dan nu onze voorspelling	43
Hoofdstuk 9: Conclusie	44
Wat zijn de belangrijkste oorzaken waardoor Pas-de-Calais van extreemlinks naar extreemrechts van 1981 tot 2022 is gegaan?	44
En in hoeverre correspondeert deze ontwikkeling met Europese trends?.....	45
Onze voorspelling voor de aankomende presidentsverkiezingen:	45
Hoofdstuk 10: Discussie.....	46
Bronnenlijst	47

Inleiding

Wij zijn Dmytro Mistiukevych en Hanne Ouwerkerk. Voor ons profielwerkstuk gaan wij onderzoeken wat de belangrijkste oorzaken zijn waardoor Pas-de-Calais van extreemlinks naar extreemrechts van 1981 tot 2022 is gegaan, en in hoeverre deze ontwikkeling correspondeert met Europese trends. Want hoe kan een regio in zo'n korte tijd helemaal van politieke keuze veranderen? En door welke factoren kon deze verandering plaatsvinden? Dat gaan wij onderzoeken en verklaren. We hebben dit onderwerp gekozen, omdat we allebei erg geïnteresseerd zijn in de politiek en we wilden het graag met het vak Frans combineren. En we hebben een perfect zoekgebied gevonden in Frankrijk om ons onderzoek op te baseren namelijk; Pas-de-Calais.

Plan van aanpak

Om de juiste conclusie te kunnen vormen, gaan we niet alleen informatie uit boeken of van internet gebruiken, maar zijn we ook van plan om deze politieke shift te gaan onderzoeken in de praktijk. Daarom willen we graag dicht naar de desbetreffende regio, Pas-de-Calais, afreizen om met de inwoners daar te praten. Als we het profielwerkstuk hebben afgerond, hopen we duidelijke verklaringen te kunnen formuleren om ons vraagstuk uit te kunnen leggen. Daarnaast hopen we natuurlijk ook een stuk wijzer te worden over de gehele situatie.

Hoofdvraag, ter duidelijkheid

Wat zijn de belangrijkste oorzaken waardoor Pas-de-Calais van extreemlinks naar extreemrechts van 1981 tot 2022 is gegaan en in hoeverre correspondeert deze ontwikkeling met Europese trends?

Om naar onze eindconclusie toe te werken, gebruiken we de volgende deelvragen:

1. Hebben er gebeurtenissen plaatsgevonden waardoor de stemkeuze is veranderd?
2. Waarom was extreemlinks zo populair?
3. Wat maakt extreemrechts zo populair?
4. Welke doelgroep stemde en stemt extreemlinks?
5. Welke doelgroep stemde en stemt extreemrechts?
6. Wat zijn de Europese trends?

Informatie vooraf

Ook willen we nog wat informatie vooraf vertellen zodat iedereen die ons werkstuk wil lezen, het kan lezen en begrijpen. Er is namelijk wat voorkennis vereist om deze politieke verandering te begrijpen.

Afbakening

Als eerste beginnen we met de afbakening. We hebben ervoor gekozen om ons vooral te focussen op de regio Pas-de-Calais, een regio in het noorden van Frankrijk. Dit, omdat hier de verandering qua stemkeuze het meest duidelijk te zien is. Maar ook omdat we ons vraagstuk zo goed mogelijk willen verklaren, en met een kleiner zoekgebied kunnen we alles beter en grondiger uitzoeken.

Pas-de-Calais, ook wel het nauw van Calais, is een departement in Frankrijk. Het ligt in de regio Hauts-de-France. Het departement telt een kleine 1.5 miljoen inwoners met als hoofdstad Arras, (Atrecht). Andere grote bekende steden zijn Calais, Boulogne-sur-Mer en Lens.¹

¹ <https://www.reisgraag.nl/vakantie-frankrijk/ontdek-departement-pas-de-calais>

Wat is links en wat is rechts?

In ons PWS gaan we vaak de termen, 'links' en 'rechts', benoemen en een gewone lezer zou zich kunnen afvragen wat die termen nou precies betekenen. Daarom zullen we ze nu uitleggen.

Links en rechts hebben meerdere betekenissen. We beginnen met de economische betekenis. Economisch links betekent dat men voor meer overheidsinvloed op de economie is, zodat rijkdom eerlijker verdeeld wordt onder de mensen. Oftewel, dat er geen extreem rijken zijn, maar ook geen extreem armen. Daar worden in het bijzonder twee stromingen onderscheiden: de communisten en de socialisten of de sociaaldemocraten.

De communisten willen totale overheidsinvloed en een economie waarbij alles wordt verdeeld onder alle mensen, zodat iedereen in absolute gelijkheid leeft. De socialisten of sociaaldemocraten zijn minder extreem dan de communisten. Ze streven nog steeds naar gelijkheid onder de mensen, maar ze staan je wel toe om redelijk rijk te worden. Er is minder overheidsinvloed op de economie en ze accepteren de marktwerking.²

Economisch rechts betekent dat men juist voor minder overheidsinvloed op de economie is. Dat betekent dus vrijheid van marktwerking, nauwelijks overheidsinvloed en iedereen heeft de kans om rijk te worden als hij goed zijn best doet. Een voorbeeld van rechtse stromingen is het libertarisme: hier heeft de overheid geen invloed op de economie, dus er is overal volledige marktwerking. Een mix van linkse en rechtse economische systemen wordt vaak het centrum genoemd: Een vrije markt met sociale zekerheden en niet al te hoge belastingen.³

Tegenwoordig wordt onder rechts en links niet alleen de economische kant bedoeld. Rechtse stemmers worden vaak conservatief genoemd, ze zijn tegen vernieuwingen en immigratie, terwijl linkse stemmers vaak progressief genoemd worden. Ze zijn voor vernieuwingen en immigratie. Ook wordt links vaak liberaal genoemd. Ze zijn voor meer individuele vrijheden, omdat rechtse partijen vaak conservatief zijn en tegen vrijheid van keuze van partner of euthanasie zijn. Maar een rechtse partij hoeft niet per se conservatief te zijn, net zoals een linkse niet altijd progressief-liberaal is, daarom is het nauwkeuriger om de partijen niet links en rechts te noemen maar rechts-conservatief of links-liberaal, om hun stroming duidelijker aan te geven.^{4,5} Verder kan een moderne partij op sommige punten rechts zijn en op sommige punten juist links. Om verwarring te voorkomen worden de grootste behandelde partijen in ons PWS nu uitgelegd in een rijtje aan welke kant van het politiek spectrum ze zitten:

1. PCF of Parti Communiste Français: Een uiterst linkse partij, behoort tot de stroming van communisten. In de jaren '80 tegen alle vrijheden van de mens, tegen LHBTI-rechten en immigratie, wel voor democratische verkiezingen en het volgt economisch de ideeën van Marxisme-Leninisme en het ideale voorbeeld van de Sovjet-Unie. Tegenwoordig voor immigratie, LHBTI-rechten en het keurt Leninistische ideeën en Stalinisme af. Eigenlijk is het nu meer een sociaaldemocratische-liberale partij.⁶

² https://www.parlement.com/id/vh8lnhrp8wsy/links_en_rechts#p2

³ https://www.parlement.com/id/vh8lnhrp8wsy/links_en_rechts#p2

⁴ <https://prodemos.nl/kennis/informatie-over-politiek/politieke-partijen/indeling-van-partijen/>

⁵ <https://prodemos.nl/kennis/informatie-over-politiek/politieke-partijen/indeling-van-partijen/>

⁶ <https://www.larousse.fr/encyclopedie/divers/PCF/114255>

2. PS of Parti Socialiste: Een sociaaldemocratische partij, historisch gezien een van de meeste sterke Franse partijen. In de meeste standpunten progressief, bijvoorbeeld op migratie-standpunten. Economisch gezien tegenwoordig meer centrumlinks. In de jaren '80 was de partij meer links, maar niet zo erg als de PCF.⁷

3. LFI of La France Insoumise: LFI is een links-progressieve partij, gemaakt door mensen uit andere linkse partijen na het verlies in populariteit van de PS in 2015-2017. Gesticht door Jean-Luc Mélenchon. Het zit tegenwoordig in de bondgenootschap NUPES met andere linkse partijen zoals de PS en PCF.⁸

4. LREM/Renaissance: LREM is een centrumrechts-liberaal blok van de huidige president Emmanuel Macron. Op economisch gebied centrumrechts. Het is namelijk voor meer vrije markt maar met het behouden van sociale zekerheden, omdat het anders niet genoeg steun krijgt van de bevolking. In de laatste jaren heeft het hervormingen doorgevoerd om de economie meer te liberaliseren, overheidsuitgaven kleiner te maken, bijvoorbeeld het verhogen van de pensioensleeftijd. Op sociaal gebied liberaal-progressief, niet tegen migratie of LHBTI-rechten.⁹

5. RN of Rassemblement National: De RN is een nationalistische partij. Op economisch gebied links door enorme uitgavenwensen en zorg voor armen, maar ook rechts door uitspraken over belastingverlagingen. De partij wordt door velen populistisch genoemd, omdat ze én minder belasting willen én meer uitgaven. Op sociaal gebied is RN behoorlijk conservatief: Het is namelijk tegen migratie, EU en NAVO.¹⁰

6. Reconquête: Een nationalistische partij. Op sociaal gebied nog extremer dan RN. Ze willen alle migranten het land uitzetten en zo snel mogelijk veel protectionistische maatregelen invoeren. Op economisch gebied rechts; ze willen vooral belastingverlagingen invoeren. Net zoals de RN vaak populistisch genoemd omdat hun plannen onhaalbaar zijn.¹¹

⁷ <https://www.lemondopolitique.fr/partis/parti-socialiste.html>

⁸ <https://web.archive.org/web/20230604173135/https://www.humanite.fr/politique/jean-luc-melenchon/la-france-insoumise-detaille-son-projet-et-son-calendrier-618307>

⁹ https://www.liberation.fr/debats/2017/05/13/les-bases-de-la-republique-en-marche-parti-entreprise_1569206/

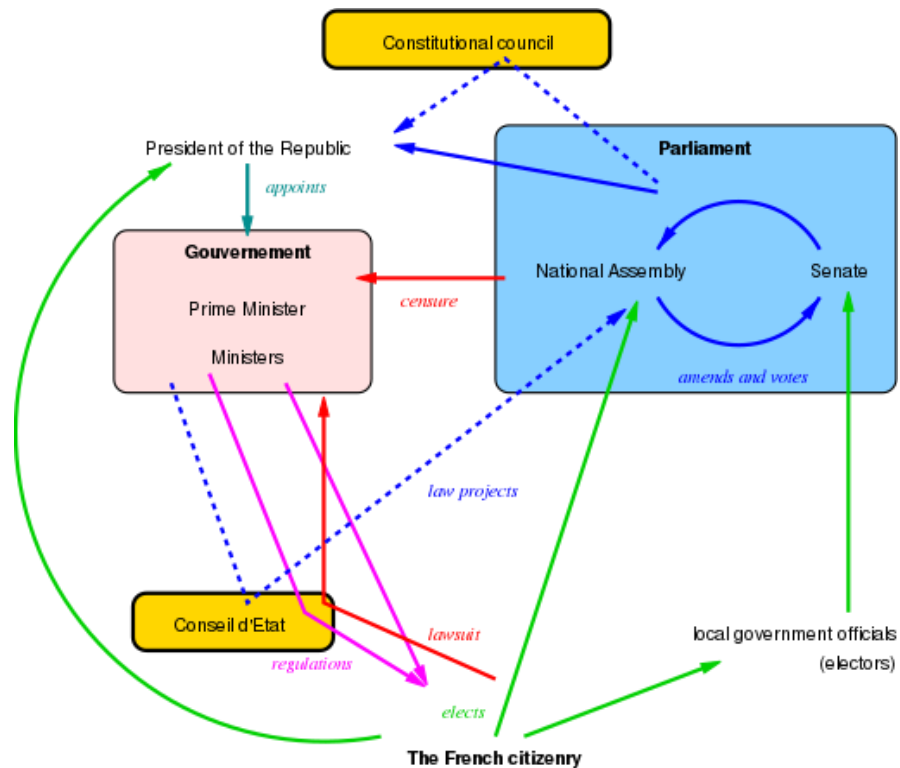
¹⁰ <https://www.erudit.org/fr/revues/ps/2005-v24-n1-ps956/011494ar/>

¹¹ <https://www.europe1.fr/politique/quelle-place-pour-leconomie-dans-le-programme-deric-zemmour-4080207>

Scheiding der machten

Frankrijk kent net zoals de meeste andere democratische landen een scheiding der machten: uitvoerend, wetgevend en rechtsprekend. Dat zijn respectievelijk de president, het parlement (Assemblée Nationale en Senaat) en het hooggerechtshof. We zijn nu in de periode van de Vijfde Republiek, die in 1958 tot stand is gekomen. Na een referendum voor wijzigingen in de grondwet waarin 80% van de stemmers voor heeft gestemd, werd de Vijfde Republiek geboren. De nieuwe grondwet maakte wat veranderingen in de "constitution". Zo werd de president vanaf toen gekozen door het volk, en niet benoemd door "députés", oftewel afgevaardigden. Het parlement kreeg een stuk minder macht en de president een stuk meer: Frankrijk werd een

presidentiële republiek.¹² Dat klopt ook aangezien de president met een bepaald artikel van de grondwet een besluit van het parlement kan omzeilen en zelf beslissingen kan nemen. Wel kan hij nog worden teruggefloten door het hooggerechtshof, als hij tegen de grondwet in gaat. Maar een president kan niet alles zelf bepalen. Hij kan weliswaar de regering en de premier benoemen, maar het parlement moet het nog altijd goedkeuren. Dus in de praktijk benoemt het parlement de premier. De president heeft vooral de macht over de nationale veiligheid en buitenlandse politiek, terwijl de regering en premier meer met binnenlandse politiek bezig zijn. Daarom heeft een president ook een meerderheid nodig in het parlement om goed te kunnen regeren, anders heeft hij nauwelijks invloed op de binnenlandse politiek. De president kan wel het parlement ontbinden en nieuwe verkiezingen uitschrijven, maar heeft nog steeds een meerderheid nodig bij de verkiezingen om de facto alle macht te hebben. Er waren enkele gevallen waar de president geen meerderheid had in het parlement, zoals bij Lionel Jospin, een linkse premier onder president Jacques Chirac. Toen moest er een coalitie worden gevormd om te kunnen regeren: een rechtse president met een linkse premier en kabinet. Eigenlijk kan de macht van de president met een parlementaire meerderheid alleen beperkt worden met het hooggerechtshof dat wetten controleert of ze niet tegen de grondwet ingaan. Een president zonder meerderheid heeft vooral invloed op veiligheid en buitenlandse politiek.¹³

¹² <https://www.conseil-constitutionnel.fr/en/constitution-of-4-october-1958>

¹³ <https://www.conseil-constitutionnel.fr/la-constitution/que-change-le-regime-de-la-ve-me-republique-institue-par-la-constitution-du-4-octobre-1958-par>

Situatie bevestigen

Deze verandering kan het best worden weergegeven in tabellen. Als we kijken naar de presidentsverkiezingen in 1981, ruim 40 jaar terug inmiddels, zien we het volgende:¹⁴

In heel Frankrijk ziet de uiteindelijke top 4 er zo uit:

1. François Mitterand (socialist/links)
2. Valéry Giscard d'Estaing (centrumrechts)
3. Jacques Chirac (rechts)
4. Georges Marchais (communist/links)

Kijken we naar ons departement, Pas-de-Calais, dan zien we dit:

1. François Mitterand (socialist/links)
2. Valéry Giscard d'Estaing (centrumrechts)
3. Georges Marchais (communist/links)
4. Jacques Chirac (rechts)

Ofwel; Pas-de-Calais stemde in 1980 meer links dan de rest van Frankrijk.

*In cijfers hebben we het ook nog in een tabel gezet*¹⁵

1981:

Naam kandidaat	Francois Mitterand	Valery Giscard d'Estaing	George Marchais
Partij	PS (socialist/links)	UDF (centrumrechts)	PCF (communist/links)
Resultaat eerste ronde landelijk	25,85%	28,32%	15,35%
Resultaat eerste ronde Pas-de-Calais	27,74%	26,17%	23,17%
Resultaat tweede ronde landelijk	51,76%	48,24%	X
Resultaat tweede ronde Pas-de-Calais	58,2%	41,8%	X

Ter vergelijking staat George Marchais er hier even naast, met de communistische partij. Hier zien we heel duidelijk het ultra linkse stemgedrag in Pas-de-Calais.

Figuur 1 : Uitslagen presidentsverkiezingen

¹⁴ <https://www.politiquemania.com/presidentielles-1981-france.html>

¹⁵ <https://www.politiquemania.com/presidentielles-1981-france.html>

In 1988 stemde Pas-de-Calais nog steeds meer links dan de rest van Frankrijk ¹⁶

1988:

Naam kandidaat	Francois Mitterand	Jacques Chirac	Andre Lajoinie	Jean-Marie Le Pen
Partij	PS (socialist/links)	RPR (centrumrechts/rechts)	PCF (communist/links)	FN (extreemrechts)
Resultaat eerste ronde landelijk	34,11%	19,96%	6,76%	14,38%
Resultaat eerste ronde Pas-de-Calais	41,22%	14,51%	11,58%	11,4%
Resultaat tweede ronde landelijk	54,02%	45,98%	X	X
Resultaat tweede ronde Pas-de-Calais	64,67%	35,33%	X	X

Jean-Marie Le Pen heeft nog veel minder aanhang met FN in Pas-de-Calais. De communiste partij PCF met Andre Lajoinie heeft daarentegen bijna 2x zoveel stemmen.

Figuur 2: Uitslagen presidentsverkiezingen

Vanaf 1995 wordt het echt interessant. Hier begint namelijk het begin van de politieke verschuiving die ons zo interesseert¹⁷

Informatie vooraf: Jacques Chirac wint dit jaar de verkiezingen. Daarnaast zien we een aantal nieuwe namen zoals Lionel Jospin van de PS (Parti Socialiste). En nu leidt Robert Hue de PCF.

1995:

Naam kandidaat	Lionel Jospin	Jacques Chirac	Robert Hue	Jean-Marie Le Pen
Partij	PS (socialist/links)	UNP (centrumrechts/rechts)	PCF (communist/links)	FN (extreemrechts)
Resultaat eerste ronde landelijk	23,3%	20,84%	8,64%	15%
Resultaat eerste ronde Pas-de-Calais	25,18%	16,91%	13,91%	15,21%
Resultaat tweede ronde landelijk	47,36%	52,64%	X	X
Resultaat tweede ronde Pas-de-Calais	57,28%	42,72%	X	X

Nog steeds krijgt de PS aanzienlijk meer stemmen in Pas-de-Calais dan in andere gebieden. Maar wat we nu zien, is dat de FN (Front National), met als leider Jean-Marie Le Pen voor het eerst in Pas-de-Calais iets meer stemmen heeft dan in de rest van Frankrijk.

Figuur 3 Uitslagen presidentsverkiezingen

¹⁶ <https://www.politiquemania.com/presidentielles-1988-france.html>

¹⁷ <https://www.politiquemania.com/presidentielles-1995-france.html>

We reizen even ruim 20 jaar door de tijd en belanden in de presidentsverkiezingen van 2017 ^{18,19}

Weer zijn er wat nieuwe namen bijgekomen. Waaronder grote namen zoals Emmanuel Macron met zijn partij die toen nog La République en Marche (LREM) heette, nu Renaissance. En we zien Jean-Luc Mélenchon van de LFI, een extreemlinkse partij.

2017:

Naam kandidaat	Emmanuel Macron	Francois Fillon	Jean-Luc Melenchon	Marine Le Pen
Partij	LREM (centrum)	LR (centrumrechts/rechts)	LFI (communist/links)	FN (extreemrechts)
Resultaat eerste ronde landelijk	24,01%	20,01%	19,58%	21,3%
Resultaat eerste ronde Pas-de-Calais	18,45%	14,29%	19,13%	34,35%
Resultaat tweede ronde landelijk	66,1%	X	X	33,9%
Resultaat tweede ronde Pas-de-Calais	47,94%	X	X	52,06%

Figuur 4 Uitslagen presidentsverkiezingen

En de politieke situatie is dus in deze 20 jaar enorm veranderd. FN van Marine Le Pen heeft gewoon een kleine 15% stemmen meer in Pas-de-Calais! En de linkse partij van Mélenchon heeft minder stemmen dan in de rest van Frankrijk!

Als het aan Pas-de-Calais had gelegen, was volgens de percentages Marine Le Pen als winnaar uit de bus gekomen. En had Frankrijk een extreemrechtse president gekregen voor de komende 5 jaar.

¹⁸ <https://www.archives-resultats-elections.interieur.gouv.fr/resultats/presidentielle-2017/FE.php>

¹⁹ <https://www.archives-resultats-elections.interieur.gouv.fr/resultats/presidentielle-2017/032/062/index.php>

En de stemmen voor extreemrechts nemen alleen maar nog meer toe. Zie hier de uitslagen van de verkiezingen in 2022 ^{20,21}

Er is een nieuwe extreemrechtse partij bijgekomen namelijk Reconquête met Éric Zemmour als vertegenwoordiger.

2022:

Naam kandidaat	Emmanuel Macron	Valerie Peresse	Jean-Luc Melenchon	Marine Le Pen	Eric Zemmour
Partij	LREM (centrum)	LR (centrumrechts/rechts)	LFI (communist/links)	RN (extreemrechts)	Reconquete (extreemrechts)
Resultaat eerste ronde landelijk	27,85%	4,78%	21,95%	23,15%	7,07%
Resultaat eerste ronde Pas-de-Calais	24,61%	3,2%	15,77%	38,68%	5,16%
Resultaat tweede ronde landelijk	58,55%	X	X	41,45%	X
Resultaat tweede ronde Pas-de-Calais	42,51%	X	X	57,49%	X

Als we naar de enige linkse partij kijken van Mélenchon, is Pas-de-Calais enorm veranderd. In 1980 zouden de meeste mensen massaal op deze partij stemmen. Maar nu slechts 15 % een stuk onder het landelijk gemiddelde.

En ook hier weer in 2022, is de steun voor Le Pen alleen maar forser geworden. Zo'n 57.5 % heeft gestemd in de tweede ronde op Marine. Meer dan 15 % boven het gemiddelde!

Met deze gegevens hebben we dus de situatie bevestigd. De groei en steun voor extreemrechts is enorm toegenomen. Hoe kon dit gebeuren?

Dat gaan we uitzoeken in de deelvragen.

Figuur 5 Uitslagen presidentsverkiezingen

²⁰ <https://www.archives-resultats-elections.interieur.gouv.fr/resultats/presidentielle-2022/FE.php>

²¹ <https://www.archives-resultats-elections.interieur.gouv.fr/resultats/presidentielle-2022/032/062/index.php>

Empirisch onderzoek

Dan hebben we ook nog een empirisch onderzoek gedaan in Lille. We hebben ervoor gekozen dit te doen omdat we niet alleen informatie van internet en uit boeken willen gebruiken, maar ook ons onderzoek in de praktijk te bekijken. We besloten om naar Lille te gaan, daar was namelijk een professor op de universiteit met de naam Pierre Wadlow. Hij is gespecialiseerd in ons onderzoek, en heeft al veel onderzoek gedaan en artikelen geschreven. Het is ons gelukt om met hem een afspraak te maken om hem vragen te stellen over ons onderzoek. Daarnaast waren we ook van plan om op straat mensen te interviewen. Dit omdat we ook graag de publieke opinie van de Fransen wilden zien over hoe zij over de politiek denken op het moment. Hoe ze denken over de opkomst van extreemrechts, en wat volgens hen de factoren zijn voor de politieke switch van links naar rechts in onze regio. Voordat we dus naar Lille gingen, hebben we alle vragen bedacht en uitgeschreven om te stellen aan Pierre en de mensen op straat. Op 20 september was de dag aangebroken, en was het tijd om naar Lille af te reizen. Na een lange reis met veel vertraging waren we eindelijk aangekomen in hartje Lille. Als eerst hebben we de straatinterviews afgenomen, daarna zijn we naar de universiteit gegaan voor onze afspraak met Pierre. Aan Pierre hebben we vooral inhoudelijke vragen gesteld over echt specifiek ons onderwerp zoals:

- Waarom stemmen de mensen nu rechts en niet meer links?
- Waarom stemden ze links?
- Zijn er gebeurtenissen gebeurd die invloed hebben op het rechts stemmen?

Dit zijn tevens ook enkele deelvragen van ons. Hij heeft ons goed kunnen helpen, en zijn informatie zullen we dus ook uitwerken tijdens het beantwoorden van onze deelvragen. Mocht u dus informatie zien met als voetnoot/bron Pierre Wadlow. Dan weet u wie dat is. De informatie die hij heeft gegeven, zullen we pas gebruiken in de deelvragen als we de informatie daadwerkelijk nodig hebben om toe te passen. Achterin ons PWS hebben we een transcriptie van ons interview met Pierre Wadlow.

Ook hebben we nog een interview gehad met Christophe de Voogd over de Europese trends. Ook als u dus hier informatie ziet met de voetnoot Christophe de Voogd, dan weet u waar het vandaan komt.

Hoofdstuk 1: Hebben er gebeurtenissen plaatsgevonden waardoor de stemkeuze is veranderd?

Er hebben aardig wat gebeurtenissen plaatsgevonden die invloed hebben waardoor de stemkeuze is veranderd. We zullen de gebeurtenissen in dit hoofdstuk te behandelen. Om onze deelvraag te beantwoorden moeten we ook even duiken in de geschiedenis, voordat we de gebeurtenissen kunnen uitleggen.

Sluiting van de mijnen

Frankrijk heeft een rijke en lange geschiedenis, maar voor ons is niet alles van belang. Ons verhaal begint rondom de Franse Revolutie. Frankrijk toentertijd was een onderontwikkeld land, vooral gefocust op landbouw. Terwijl in Engeland, Nederland en Duitsland de industrialisatie op volle toeren draaide, was het in Frankrijk nog niet zo aan de gang. Ons onderzoeksgebied, Pas-de-Calais, was een van de eerste regio's die begon te industrialiseren, aangezien het dichtbij Nederland en Engeland lag. Ook had ze kolen, het lag namelijk in het gebied van een groot bassin, helemaal van het Roergebied in Duitsland tot aan het kanaal. Dat gaf een boost aan de industrialisatie, aangezien er toen nog geen groot spoorwegennetwerk was om kolen snel en in grote hoeveelheden mee te vervoeren.

Ook was het gebied ten zuiden, rond Parijs, meer gefocust op handel, 's werelds grootste banken toentertijd waren gevestigd in Parijs. Investerings in industrie waren dus niet nodig. Na het bouwen van een spoorwegennetwerk aan het einde van de 19^e eeuw kwam de industrialisatie meer op gang in de rest van Frankrijk, maar het noorden was alsnog veel meer geïndustrialiseerd, omdat ze simpelweg eerder was begonnen. Doordat industrialisatie in andere delen van het land toenam, waren er ook meer kolen nodig uit de mijnen, dus het ging relatief goed met het noorden.

We gaan nu fast-forwarden naar de jaren '70-'80 van de 20^e eeuw: het noorden is nog steeds sterk geïndustrialiseerd en sterk afhankelijk van de industrie en kolenmijnen. Alleen Frankrijk is inmiddels verdergegaan in de economische transitie: diensten begonnen een grotere rol te spelen in de economie. Het noorden begon dus economisch achter te lopen, diensten leveren namelijk meer geld op. Ze wilden meer strijden voor gelijkheid en gelijke inkomens, dus stemden mensen massaal op linkse partijen die voor meer gelijkheid wilden strijden. Vooral op de socialistische partij (PS), maar ook een aanzienlijk deel voor de communistische partij (PCF). Dat is goed te zien tijdens de verkiezingen van 1981: de kandidaat van de communistische partij had meer dan 23% van de stemmen in de eerste ronde, terwijl hij landelijk maar op 15% uitkwam, 8% meer dus. In de tweede ronde had Mitterrand bijna 60% van de stemmen, terwijl hij landelijk maar op 51% uitkwam, aanzienlijk minder dan in Pas-de-Calais. Hetzelfde zie je bij de verkiezingen van 1988: Lajoinie van de communisten heeft 12% van de stemmen in de eerste ronde terwijl hij landelijk op maar 6% uitkwam, een verdubbeling ten opzichte van het landelijk gemiddelde. Mitterrand had bijna 65% van de stemmen in de tweede ronde, veel meer dan het landelijke 54%.

Wat we later zien, is dat er een shift komt in de industrie: er worden steeds minder kolen gebruikt en steeds meer olie of gas, omdat dat handiger is. Dat betekent dus dat er minder kolen nodig zijn, en daarom sluit een deel van de mijnen. Ook begint Frankrijk rond die tijd met een shift naar kernenergie als voornamelijk elektriciteitsbron in plaats van kolencentrales, die ook deels door gascentrales worden vervangen omdat die meer productief zijn. Dat is weer een klap voor de kolenindustrie waardoor nog meer mijnen sluiten. Later komt er nog bij dat industrie en productie massaal uit Europa naar China

worden verplaatst, omdat het veel goedkoper is om daar te produceren. De-industrialisatie begint. Dat leidt tot een stijging van de werkloosheid en een economische daling voor de regio. Wat we dan wel zien, is dat het aantal mensen dat op links stemt niet stijgt, maar daalt. De socialistische partij is nog groot, maar de communisten verliezen enorm. In 2002 was het zelfs zo dat de eerste ronde niet door een links gezinde politicus was gewonnen, maar door Jean-Marie Le Pen, leider en oprichter van "Front National", een extreemrechtse partij. In de tweede ronde verloor hij wel van Jacques Chirac, aangezien iedereen die niet op Le Pen in de eerste ronde had gestemd op Chirac heeft gestemd. Het resultaat van Le Pen verbeterde nauwelijks van 18,5% naar 22% van de eerste naar de tweede ronde wat heel opmerkelijk is aangezien kandidaten vaak veel beter scoren in de tweede ronde dan in de eerste ronde.

Zo beginnen we een shift te zien naar rechts, want hetzelfde gebeurt in 2007: rechtse kandidaat Sarkozy wint in de eerste ronde, maar verliest van de socialistische Royal, wel met een veel kleiner verschil: 52 vs 48. In 2012 halen de rechtse Sarkozy en Le Pen samen ongeveer 47,5% van de stemmen in de eerste ronde, net niet genoeg om een meerderheid in de tweede ronde te krijgen, uiteindelijk verliest de rechtse kandidaat 44 tegen 56 in de verkiezingen. Vanaf de verkiezingen van 2017 zien we sterk dat Pas-de-Calais voor extreemrechts stemt: in de eerste ronde van 2017 werd Le Pen met ongeveer 35% van de stemmen bijna twee keer zo groot als haar grootste opponent, de centrumrechtse Macron (18%). In de tweede ronde was het ook een van de 2(!) departementen waar Marine de meeste stemmen haalde (52% vs 48%). In 2022 werd de situatie erger en won Le Pen met 58% van de stemmen. Bij de parlementaire verkiezingen won RN (partij van Le Pen) met 6 van de 12 zetels van het departement, terwijl linkse partijen maar 2 zetels van de 12 hebben gekregen. Nog 1 zetel was gewonnen door de centrumrechtse/rechtse Les Republicains en 3 zetels door de centristische coalitie Renaissance. Hoe is het dus zo gegaan dat mensen door een stijging van werkloosheid en daling van de inkomens meer op extreemrechts zijn gaan stemmen en niet op links? Dat gaan we onderzoeken.

Door de zo net genoemde sluiting van de mijnen is Pas-de-Calais nog steeds een van de armoedigste delen van Frankrijk en heeft ook nog een hoge werkloosheid. Na de sluiting van de mijnen, begon het aantal mensen dat rechts stemde behoorlijk toe te nemen. Pierre Wadlow, hoogleraar op de universiteit schreef het volgende over deze situatie: « les difficultés économiques et sociales que traversent ce territoire ont pu favoriser le RN (taux de chômage de 19,7 %, 10 points au-dessus de la moyenne nationale et taux de pauvreté de 23,1 % soit 8 points au-dessus de la moyenne) »²²

Oftewel: De moeilijke economische en sociale omstandigheden die plaats vinden in dit gebied zorgen voor de populariteit bij de RN (Rassemblement National/ Front National) De werkloosheid ligt hier op zo'n 19,7%, zo'n 10 procent boven het landelijk gemiddelde, en de armoede ligt op zo'n 23,1%, 8 procent boven het landelijk gemiddelde.

Dus wat hieruit blijkt is dat gebieden met armere mensen, en veel werkloosheid rechts of ultrarechts gaan stemmen.

²² <https://theconversation.com/des-terris-bleu-marine-quelle-place-pour-le-rassemblement-national-dans-le-bassin-minier-164668>

Gebeurt dit alleen in dit gebied of zien we dit vaker?

Dit zien we zeker vaker. We hebben namelijk een heel groot uiterst voorbeeld. En dat is in Duitsland in de jaren 30 van de vorige eeuw. Na de eerste wereldoorlog had Duitsland het economisch slecht. Ze moesten een enorme boete aan Engeland en Frankrijk betalen, maar bezaten niet over de som geld. Ze kregen steun vanuit Amerika met het Dawesplan, totdat er in de V.S een overschot ontstond aan producten. Er ontstond een economische crisis die zich verspreidde over de wereld. Al snel kwam de crisis aan in Duitsland omdat ze financieel afhankelijk waren van de Amerikanen. De werkloosheid steeg aanzienlijk, en bijna de hele bevolking leefde in armoede. Het parlement in die jaren bestond uit redelijke centrum partijen, maar ze konden helaas het probleem niet meteen oplossen. Dus wat doet de bevolking dan? Ze gaan kijken naar andere partijen, die een andere blik hebben op hoe het land moet worden geregeerd. Dan kom je al snel bij ultra linkse partijen, de communisten, en ultrarechtse partijen zoals toen de NSDAP in Duitsland. Uiteindelijk won die partij, en zo is vanuit een centrum parlement in een paar jaar tijd een ultrarechtse, nationaalsocialistische partij in Duitsland aan de macht gekomen. Het is natuurlijk niet dat dit nu meteen in Frankrijk gaat gebeuren, maar het is wel een voorbeeld dat mensen in armoede en met werkloosheid vaak hopeloos gaan stemmen op ultrarechtse of ultralinkse partijen. En in het geval van Nord-Pas-De-Calais dus ultra rechts.²³

Economische crisis

Wat ook mogelijk invloed zou kunnen hebben gehad is de economische crisis van 2008-2009. Door het instorten van het bankensysteem in de VS kon er veel minder geld uitgeleend worden. Aangezien de VS de wereldmacht is op dit moment, is de crisis ook naar de rest van de wereld overgeslagen en zo ook naar Frankrijk. Vaak ten tijde van crisis worden juist de armsten het hardst geraakt, dat gebeurde ook in 2008-2009: massaontslagen, hoge werkloosheid, minder inkomen, vallende huizenprijzen. Omdat het financieel niet heel lekker gaat met Pas-de-Calais, wat we al eerder hebben aangetoond, wordt de Regio dus erg hard geraakt door de crisis. En op wie zal men dan moeten stemmen? Het is natuurlijk heel verleidelijk om te luisteren naar slogans van politici zoals Marine Le Pen of Éric Zemmour die zeggen dat ze het allemaal onder controle kunnen brengen en dat iedereen heel rijk wordt en dat het goed met iedereen zal gaan als zij worden gekozen. Zulke gebeurtenissen hebben we ook vroeger in de geschiedenis gezien, Duitsland van 1933, die hierboven al is toegelicht, is daar een goed voorbeeld van.

²³ Geschiedenis boek Feniks 6 vwo

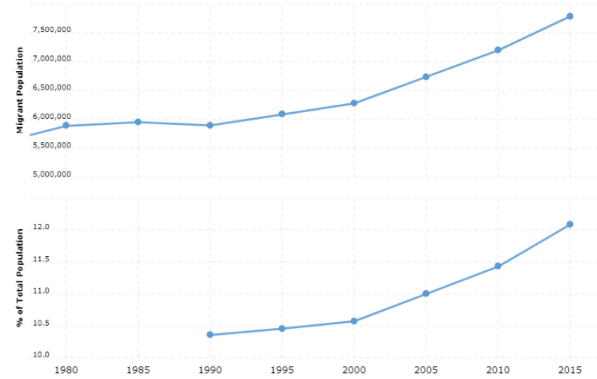
Immigratie

Een andere gebeurtenis die wellicht invloed zou kunnen hebben gehad, is de globalisering van de wereld en als gevolg daarvan een stijging van immigratie. Als we kijken naar de cijfers is er een geleidelijk stijgende trend te zien in immigratie cijfers vanaf de jaren '90 tot aan dit moment (tabel 1)²⁴. Dat heeft meerdere redenen, waarvan de grootste, volgens ons, arbeidsmigratie is. In de jaren '90 is het Oostblok uit elkaar gevallen en zijn heel wat landen in de EU gekomen: Polen, Tsjechië, Oostenrijk, Slowakije, Slovenië, Hongarije, Roemenië, Bulgarije, Kroatië, Finland, Zweden, Estland, Letland, Litouwen. De meeste van die landen hebben een lagere welvaart dan Frankrijk waardoor het voor Franse bedrijven aantrekkelijk is om hun aan te nemen: je hoeft minder te betalen en hoeft geen extra papierwerk te doen aangezien EU-burgers als werknemers gelijk worden gesteld aan Franse burgers volgens het recht. Ook een relatief grote bijdrage zijn de vluchtelingen, alhoewel die pas wat later kwamen. Pas in het midden van de jaren '00, zijn ze ook met een aanzienlijk grote hoeveelheid: in 2022 meer dan 600.000 (tabel 2)²⁵.

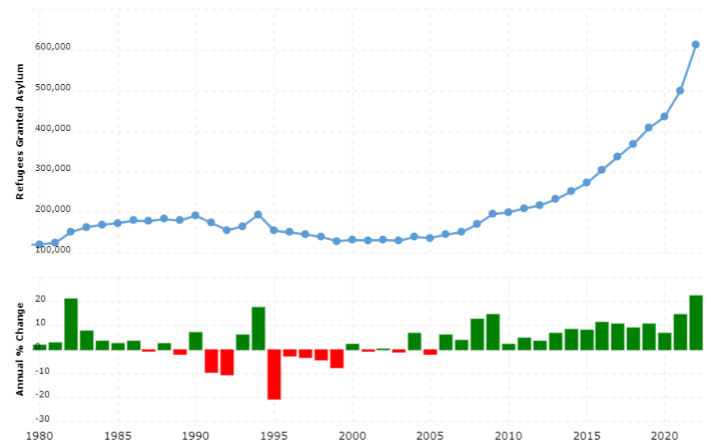
Migratie is een best gevoelig onderwerp in alle landen. Men denkt dat buitenlanders het werk gaan afpakken van de mensen die hier al jaren wonen. Maar dat is vaak niet helemaal zo. Vaak komen arbeidsmigranten alleen, omdat ze al een baan hebben gevonden. Er is dus vaak geen redelijk alternatief in het land zelf. Dat komt omdat óf migranten iets kunnen doen wat de plaatselijke bevolking niet kan, óf omdat ze goedkoper zijn.

Vluchtelingen komen niet door hun eigen beslissing, maar moesten hun land verlaten door bepaalde omstandigheden die het voor hen niet leefbaar maakten en waar zij geen controle over hadden. Maar het is wel makkelijk om de schuld, (tekort aan banen, geldproblemen, misdaad) te geven aan migranten. Migrantten mogen niet stemmen, en kunnen dus niet in protest gaan. Een deel van de plaatselijke bevolking zal de woorden en het beleid geloven en goedkeuren, en zo groeit de extreemrechtse partij in de peilingen en bij volgende

Alles in het blauw is wat Frankrijk aan het einde van de Tweede Wereldoorlog bezat

Tabel 1 (aantal immigranten per jaar)

Tabel 2 (aantal vluchtelingen per jaar)

²⁴ <https://www.macrotrends.net/countries/FRA/france/immigration-statistics>

²⁵ <https://www.macrotrends.net/countries/FRA/france/refugee-statistics#:~:text=France%20refugee%20statistics%20for%202022,a%2010.74%25%20increase%20from%202018.>

verkiezingen. Dat gebruiken extreemrechtsen zoals Marine Le Pen dus vaak in Frankrijk om hun populariteit te laten stijgen, in Pas-de-Calais ook. Het is ook een regio waar vluchtelingen vaak heen gaan om een overstek te maken over het Kanaal naar het Verenigd Koninkrijk,²⁶ waardoor er relatief veel vluchtelingen zijn in het departement, ook al ligt het niet aan de Middellandse Zee. Ook had Frankrijk vroeger heel veel kolonies, zo ongeveer het hele westen en noorden van Afrika, Indochina (huidige Vietnam, Laos, Cambodja), het huidige Syrië en Libanon, Madagaskar en veel eilandjes over de hele wereld (Figuur 6)²⁷. Veel mensen die in oude Franse kolonies wonen, kunnen makkelijker emigreren naar Frankrijk dus dat levert ook een redelijke stroom van migranten naar Frankrijk.

Terroristische dreiging

Daarnaast speelt de dreiging voor terrorisme in Europa en dus ook in Frankrijk een grote rol. De afgelopen jaren zijn er namelijk veel aanslagen gepleegd. We noemen enkele voorbeelden:

De aanslagen in Parijs in de avond en nacht van 13 november 2015. Deze dag vielen er 137 doden (inclusief de daders), en meer dan 350 gewonden. De aanvallers vielen onder andere aan in het Stade de France, in het Bataclan theater, en op meerdere terrassen en op straat. Het motief voor de aanslag: Vergelding voor de Franse bombardementen in Syrië en Irak tegen IS.

Op 14 juli 2016 was het weer raak. Dit keer in Nice. Op de nationale feestdag van Frankrijk reed een vrachtwagen in op de menigte die de feestdag aan het vieren was. Op de boulevard waren veel mensen aanwezig. Er vielen 87 doden (inclusief de dader) en zo'n 400 gewonden.²⁸

En laatst, op het moment van schrijven, op 13 oktober is er weer een aanslag gepleegd. In Arras, deel van ons zoekgebied. Een docent van een middelbare school is doodgestoken, daarnaast zijn er nog gewonden gevallen. Nu had de aanslag zeer waarschijnlijk te maken met het Israël-Hamas conflict. De verdachten van deze aanslag en de eerdere aanslagen, hebben banden met de radicale Islam.²⁹

Een afgevaardigde van Rassemblement Nationale, zegt het volgende:

*A l'appel de son nom, la représentante du Rassemblement national (RN), la députée de Gironde Edwige Diaz, tranche avec la solennité ambiante : « Il faut une réponse rapide, urgente, parce que plus on attend, plus les Français devront pleurer leurs morts. Il y a bien entendu un lien évident entre le meurtre que nous pleurons aujourd'hui, l'immigration massive dans notre pays et l'absence de lutte efficace contre l'islamisme radical. »*³⁰

²⁶ <https://nos.nl/artikel/2406919-zeker-27-migranten-omgekomen-in-kanaal-voor-kust-van-calais>

²⁷ <https://study.com/academy/lesson/french-colonial-empire-overview-history-territories.html>

²⁸ <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/buitenland/artikel/5330969/wat-gebeurde-er-tijdens-de-aanslag-nice-op-de-boulevard-en-wie>

²⁹ <https://www.francebleu.fr/infos/faits-divers-justice/attaque-au-couteau-a-arras-qui-etait-dominique-bernard-le-professeur-de-francais-tue-dans-son-lycee-4801892>

³⁰ https://www.lemonde.fr/politique/article/2023/10/13/le-rassemblement-national-tente-de-surfer-sur-l-attentat-islamiste-d-arras_6194264_823448.html

Vertaald zegt hij het volgende:

We hebben een snel, urgent antwoord nodig, want hoe meer we wachten, hoe meer Fransen overlijden. Er is een duidelijke link tussen de moord, waar we nu om huilen, en de massale immigratie naar ons land en de afwezigheid van een goede aanpak tegen het radicale Islamisme.

Extreemrechtse partijen waaronder dus RN, de partij van Marine Le Pen, zijn tegen de massamigratie van mensen en zijn over het algemeen nogal tegen de islamitische wereld. De partij wil migratie tegenhouden en zelfs mensen terugsturen naar hun land van afkomst. Na de aanslagen die hebben plaatsgevonden in de afgelopen jaren zijn mensen bang voor het terrorisme, en voor de terroristische dreiging in het land. Een extreemrechtse partij zoals bijvoorbeeld de RN, is in deze tijden erg populair, want de partij staat erom bekend dat ze het radicale Islamisme willen aanpakken. Mensen die dus erg bang zijn voor de dreigingen in hun land, zullen dus sneller stemmen op deze partij.

“Verdwenen” solidariteit

Voor de sluiting van de mijnen waren inwoners van Pas-de-Calais enorm solidair naar elkaar. Solidariteit is het gevoel van saamhorigheid en betrokkenheid bij anderen. In dit departement was dit heel erg zichtbaar. Maar hoe ontstaat solidariteit nou eigenlijk? Het ontstaat als mensen gemeenschappelijke normen, waarden, levens delen, en zich daardoor verbonden voelen met elkaar. In Pas-de-Calais was er dus volop sprake van gedeelde levens. Dit kwam omdat de meeste mensen met elkaar in de mijnen werkten. Hierdoor hadden ze hetzelfde leven voor een groot deel. Daarnaast werkten ze allemaal onder dezelfde, vaak slechte, werkomstandigheden. Voorbeelden van de slechte werkomstandigheden zijn bijvoorbeeld lage lonen, lange werkdagen, en fysiek zwaar werk. Het werk was gevaarlijk, door kans op ontploffingen en instortingen. Er vielen veel slachtoffers in de mijnen, en veel arbeiders kregen te maken met longziektes. Ook woonden de meeste mensen in het departement op dezelfde plaatsen.³¹ Namelijk dorpen en stadjes die dichtbij de mijn lagen. De woonomstandigheden waren zeer slecht, er was bijvoorbeeld geen stromend water en elektriciteit in de huizen. Later verbeterde dit wel.

Figuur 7 Het mijngebied in Noord Frankrijk

Maar omdat de mensen zoveel met elkaar gemeen hadden, waren ze ook enorm solidair naar elkaar, ze hielpen elkaar zoveel als ze konden. Maar toen de sluiting van de mijnen een feit werd, verloren heel veel mensen hun baan. Hierdoor hadden ze meteen een stuk minder met elkaar gemeen. Maar de grootste reden voor de “verdwenen” solidariteit, is dat door de sluiting van de mijnen een enorm banen tekort ontstond en veel armoede. Als er genoeg banen voor iedereen beschikbaar zijn, dan is er niks aan de hand, maar er waren dus veel te weinig banen. Voor bijvoorbeeld 1 baan, waren 10 mensen aan het solliciteren. En hierdoor ontstaat er concurrentie tussen de inwoners.³² Vanzelf ging hierdoor natuurlijk de solidariteit enorm omlaag. Mensen zagen simpel gezegd anderen als hun rivaal.

³¹ <https://www.france-voyage.com/frankrijk-toerisme/het-mijngebied-nord-calais-634.htm>

³² Interview met Pierre Wadlow

Hoofdstuk 2: Waarom was extreemlinks zo populair?

In dit hoofdstuk zullen we de redenen behandelen die er voor zorgden dat er in vroeger tot de jaren 80 massaal links werd gestemd.

Solidariteit

Zoals we in het vorige hoofdstuk al hadden besproken was er vroeger in Pas-de-Calais een enorm gevoel van saamhorigheid en solidariteit. Dit bracht de mensen tot het stemmen van extreemlinks. Zo vertelde Pierre Wadlow: “Il y avait une solidarité, ce qu'on appelle une solidarité en soi, d'un point de vue de marxiste, entre ces ouvriers. Dus de solidariteit was een Marxistisch standpunt. Zoals we al hadden verteld betekent solidariteit ook wel: het verbonden voelen met elkaar en opkomen voor de zwakkeren. Rijke machtshebbers vonden dit natuurlijk maar niks. Zij waren immers al rijk en wilden niet hun geld verliezen. Dit zijn dus de conservatieve/rechtse partijen. Zij verzetten zich tegen de opkomende arbeidsbeweging, die sociale rechten eisten. En zo werd solidariteit echt verbonden aan die arbeidersbewegingen, want die bewegingen streden voor gelijkheid en opkomen voor de zwakkeren, waar solidariteit dus voor staat. In Pas-de-Calais waren natuurlijk enorm veel arbeiders in de mijnen aan het werk, en die solidariteit tussen deze mensen zorgde er dus voor dat ze extreemlinks gingen stemmen.

Link tussen arbeiders en linkse partijen

Zoals we het al hadden genoemd waren de meeste mensen in Pas-de-Calais werkzaam in de mijnen, Pas-de-Calais was namelijk een grote mijnregio. Maar wat arbeiders in de mijnen uitzonderlijk maakt, en eigenlijk de meeste arbeiders in het algemeen, is dat ze deel zijn van vakbonden³³. Die vakbonden waren heel sterk in Pas-de-Calais toen, en zoals het ideologisch is, zijn veel vakbonden verbonden met het marxisme en dus ook met het socialisme en communisme. De vakbonden strijden namelijk voor betere werkomstandigheden en hogere salarissen voor de arbeiders om hun leven gelijkjer te maken aan dat van rijkere mensen. Dat is ook precies wat het marxisme inhoudt: meer gelijkheid voor iedereen. Dus de vakbonden waren sterk marxistisch en daarom gingen de mensen dan ook stemmen op de linkse partijen zoals de socialistische en communistische partij.³⁴

De woorden van Pierre Wadlow: « La plupart des gens travaillaient pour la mine pendant toutes ces années-là. Et l'une des spécificités, c'était donc des ouvriers. Et ils étaient pour la plupart syndiqués. Est-ce que ça vous parle les syndicats? À la CGT. Et la CGT était un syndicat très à gauche qui faisait le lien entre les ouvriers et le parti communiste notamment. Ok donc ça ça permet d'expliquer pourquoi est-ce que pendant on va dire la sortie du 19e siècle jusque les années '80 la gauche était très forte dans ce territoire-là. Qu'est ce qui s'est passé dans les années '80 les mines ont commencé à fermer. Donc il y a eu plusieurs conséquences à cela. Le fait est qu'il y avait beaucoup de réseaux de solidarité qui s'étaient organisés entre les mineurs. Ils travaillaient tous sur le même lieu de travail, ils avaient les mêmes conditions de vie, ils vivaient aux mêmes endroits. Et donc il y avait une solidarité, ce qu'on appelle une solidarité en soi, d'un point de vue de marxiste, entre ces ouvriers. » « Alors, on va dire que c'est la

³³ Interview met Pierre Wadlow

³⁴ Interview Pierre Wadlow

gauche qui a aidé les ouvriers, mais on peut aussi dire que c'est les ouvriers qui ont créé la gauche. Ce sont deux, donc une population et un courant politique qui se sont nourris ensemble. Donc la gauche défendait des valeurs qui étaient proches de celles des ouvriers. La comptation des salaires, etc. Et donc le fait est que la plupart des habitants du Bassin Minier à cette époque étaient des ouvriers. A l'époque, il faut aussi savoir que la gauche, qui était incarnée, on l'a dit, par le Parti communiste, le Parti socialiste ou la CGT comme syndicat, était extrêmement puissante et avait beaucoup de relais au sein de la population. S'il y a un élément que vous puissiez retenir, c'est qu'il n'y a pas de façon directe ou mécanique un lien entre « je suis ouvrier, donc je vote à gauche ». » « C'est parce que le Parti communiste, le Parti socialiste ou la CGT avaient développé des réseaux et donc ça passait par des associations, ça passait par des journaux, ça passait par des clubs de sport. Bref, ils utilisaient plein de moyens qu'ils avaient pour s'ancrer dans la société civile et pour politiser le vécu de ses ouvriers qui donc avait un vécu difficile au sein de la mine auquel la gauche apportait des réponses. En plus d'apporter des réponses, la gauche à ce moment-là elle structurait, elle encadrait la vie de ses ouvriers en plus de les protéger contre le patronat. »³⁵

Armere stukje van het land

Een andere reden voor het stemmen van extreemlinks heeft te maken met armoede. Sommige arme mensen zijn geneigd om links te stemmen aangezien de linkse idealen hun kunnen helpen. Over het algemeen valt namelijk links te associëren met meer gelijkheid onder de burgers. Linkse partijen kwamen op voor de moeilijke omstandigheden waar de wat armere mensen in leefden. Denk bijvoorbeeld aan de slechte werkomstandigheden. Er werden bijvoorbeeld vakbonden opgericht. Ideeën zoals: rijkere mensen moeten meer belasting betalen en armere mensen minder, is natuurlijk ook een voorbeeld waarom mensen links gingen stemmen in die tijd.

Als we kijken naar de uitslagen van de presidentsverkiezingen in 1981, zien we goed dat armoede een rol speelde bij de winst van François Mitterrand (de linkse kandidaat).³⁶ Bij het kopje “revenu”, zien we dat hoe minder geld de stemmer bezit, hoe meer er wordt gestemd op François Mitterrand.

	G. Marchais	A. Laguiller	H. Bouchardeau	F. Mitterrand
SEXE	16	2	1	26
- Homme	17	2	1	29
- Femme	14	2	1	24
AGE				
- 18-24	24	2	4	22
- 25-34	23	4	2	27
- 35-49	15	2	1	27
- 50-64	11	2	0	26
- 65 et +	7	1	0	28
Profession chef ménage				
- Agriculteur	4	1	0	22
- Petit ççant, artisan	8	3	0	15
- Cadre sup., prof. lib., ...	5	1	3	16
- Cadre moyen, employé	15	4	2	29
- Ouvrier	28	2	1	30
- Inactif, retraité	10	2	0	28
Revenu				
- Moins de 2000F	11	1	0	31
- De 2001 à 3000F	18	2	0	30
- De 3001 à 5000F	19	2	1	28
- De 5001 à 7500F	19	3	2	27
- Plus de 7500F	10	2	2	23

Figuur 8: Stemmen op basis van inkomen

³⁵ Interview Pierre Wadlow

³⁶ <https://archive.wikiwix.com/cache/index2.php?url=https%3A%2F%2Flelab2012.com%2Fhistorique-election-presidentielle-1981.php%23structure-electorat#federation=archive.wikiwix.com&tab=url>

Stem op links was stem op de scheiding van kerk en staat

In het interview met Pierre Wadlow hadden we ook gehoord dat er in de jaren 80 naast de vele links stemmende arbeiders ook arbeiders waren die op rechts hadden gestemd. De arbeiders die op rechts stemden, waren vaak streng gelovige katholieken³⁷ die niet op links wilden stemmen aangezien linkse partijen vaak tegen het geloof zijn. Zo zouden de kerken het dan slechter krijgen onder linkse partijen was vaak het idee, vooral als we kijken naar de linkse staten van toen: de Sovjet-Unie en Oostbloklanden. Daar was het geloof verbannen (door de communistische ideeën) en iedereen die het geloof openlijk uitoefende kreeg strenge straffen.

Daarnaast waren er ook nog mensen die iets meer welgesteld waren, maar wel een scheiding van kerk en staat wilden, dus op een linkse partij gingen stemmen. Terwijl over het algemeen welgestelde mensen vaker rechts stemmen. Dit is een klein deel van de mensen die toen links stemden, maar het is wel belangrijk om ze te noemen aangezien alle kleine beetjes nodig zijn om tot een meerderheid te komen. Landelijk was er maar 3% verschil tussen links en rechts in de tweede ronde van de presidentsverkiezingen van 1981, in Pas-de-Calais was dat 17%, zo'n 14% meer. Dus alles wat erbij heeft gedragen dat het zoveel meer werd, is nodig om het volledig te kunnen verklaren.

³⁷ « Déjà à l'époque, au 19ème siècle, il y avait des ouvriers qui votaient à droite. Ils étaient en plus petite proportion. On pense par exemple aux ouvriers qui étaient très proches de l'église catholique. Les ouvriers catholiques étaient ceux qui avaient le plus de proportion à voter à droite. » (Interview Pierre Wadlow)

Hoofdstuk 3: Wat maakt extreemrechts zo populair?

In dit hoofdstuk gaan we enkele redenen behandelen waarom mensen in Pas-de-Calais massaal de laatste jaren zo voor extreemrechtse partijen kiezen.

Armoede

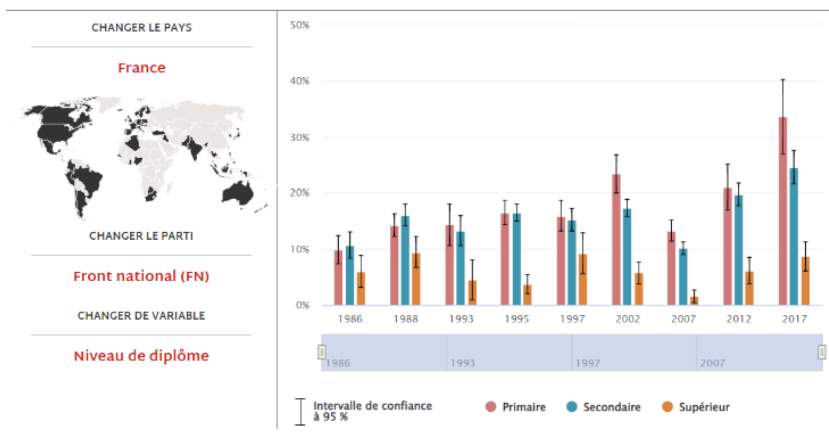
Pas-de-Calais is nu een van de armste regio's van Frankrijk. Het is zelfs de armste regio van het land, en daarna komt Corsica³⁸. Zie ook de afbeelding hiernaast. 1 op de 5 inwoners leeft in armoede en moet leven met minder dan 1000 euro per maand.³⁹ Deze armoede is vooral ontstaan door de werkloosheid waar we straks wat meer over gaan vertellen. Maar doordat er veel armoede is in dit gebied, wordt er hier ook meer extreemrechts gestemd. Dit klinkt natuurlijk raar, want je zou denken dat armere mensen juist eerder naar linkse partijen neigen omdat zij voor meer gelijkheid streven. Maar toch is het een feit dat er ook door armere groepen meer extreemrechts wordt gestemd.

Figuur 9: Afbeelding over armoede

Vaak hebben mensen die armer zijn dan de rest ook een wat lager opleidingsniveau. Uit onderzoek⁴⁰ is namelijk gebleken dat mensen met een laag inkomen en een laag opleidingsniveau tot de jaren 80 links stemden, en mensen met een hoog inkomen en een hoog opleidingsniveau rechts stemden. Maar dat armere mensen naarmate de tijd vorderde, steeds meer rechts gingen stemmen⁴¹ en dat rijkere mensen ook nog rechts blijven stemmen maar ook wat meer naar de linkse hoek gaan. Dat onderzoek is wereldwijd in verschillende landen uitgevoerd, en zo ook in Frankrijk. In de afbeelding hiernaast is het aantal stemmen voor FN te zien in de afgelopen 40 jaar, en wat je dus ziet, is dat steeds meer mensen met een lagere opleiding voor FN stemmen, terwijl ze dat in 1980 dus nog maar amper deden.

Vote pour Front national (FN) par niveau de diplôme, France

Figuur 11: Laag opgeleide mensen stemmen meer voor FN

³⁸ <https://france3-regions.francetvinfo.fr/hauts-de-france/les-hauts-de-france-restent-l-une-des-regions-les-plus-pauvres-de-france-2044606.html>

³⁹ <https://www.francebleu.fr/infos/economie-social/dans-le-nord-pas-de-calais-une-personne-sur-cinq-vit-sous-le-seuil-de-pauvrete-1490213815>

⁴⁰ https://www.lemonde.fr/idees/article/2021/05/03/pourquoi-les-pauvres-votent-ils-a-droite_6078884_3232.html

⁴¹ <https://explorer.wpid.world/byparty/france/front-national-fn/niveau-de-diplome/>

Werktekort

Een andere reden heeft te maken met het werktekort in de regio. Zoals eerder genoemd, begon men in de jaren 80 met het sluiten van de mijnen. Veel mensen in Pas-de-Calais verloren hun baan, en stonden met zijn allen op straat. Er was een immens groot banentekort. Nu nog steeds is Pas-de-Calais de regio in Frankrijk met het hoogste percentage werkloosheid en armoede. Zie de afbeelding hiernaast.⁴² Hoe roder gekleurd, hoe meer werkloosheid er is.

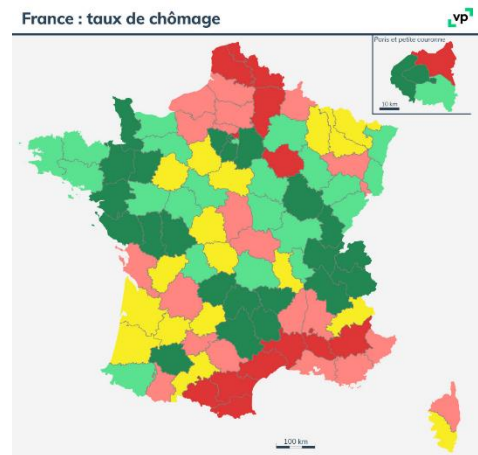
Na de sluiting van de mijnen hebben zo'n 250.000 mensen hun baan verloren. Ze moesten dus nieuw werk vinden, maar dit was moeilijk, want er was simpelweg banen tekort. Hierdoor nam de werkloosheid erg toe.

In 1994 lag het bijvoorbeeld op 14 procent, inmiddels is het gedaald naar 8.5 procent. Landelijk lag het echt lager. In 1994 op 10 procent en inmiddels 7 procent.

Ondertussen is de werkloosheid iets gedaald, mensen hebben ander werk kunnen vinden, en mijnen in heel Europa behoren tot werelderfgoed. Ook worden ze veel voor recreatie gebruikt. Er worden fietspaden aangelegd, en er is van alles te doen. Er is bijvoorbeeld hier en daar een museum te vinden over de geschiedenis van de mijnen.

Een veel voorkomend vooroordeel: Immigranten stelen de banen

Zoals we net al hadden geschreven, was en is er nog steeds veel werkloosheid. Mensen 'vochten' om een baan en er waren veel te weinig banen voor iedereen. Daarnaast kwamen er afgelopen decennia steeds meer vluchtelingen en arbeidsmigranten naar landen in Europa, dus ook naar Frankrijk. Vooral arbeidsmigranten kwamen naar Frankrijk voor werk. Voor sommige inwoners in Pas-de-Calais, die nog steeds op zoek waren naar een baan, voelde hun komst als een bedreiging voor hun kans op het vinden van een baan. Daarom neigden de mensen om extreemrechts te gaan stemmen. Want zoals we al hadden verteld in een eerder hoofdstuk, willen extreemrechtse partijen migratie reduceren of zelfs tegenhouden met een asielstop.⁴³ Dit beleid beviel bij de inwoners van Pas-de-Calais wel. Zo dachten ze dat er voor hun weer meer banen overbleven. Maar is dit eigenlijk wel waar? Zorgen immigranten voor meer werkloosheid? Eigenlijk juist helemaal niet en het is dus een misopvatting van de vele mensen. Er zijn enkele voorbeelden:⁴⁴

Figuur 12: Werkloosheid in Frankrijk

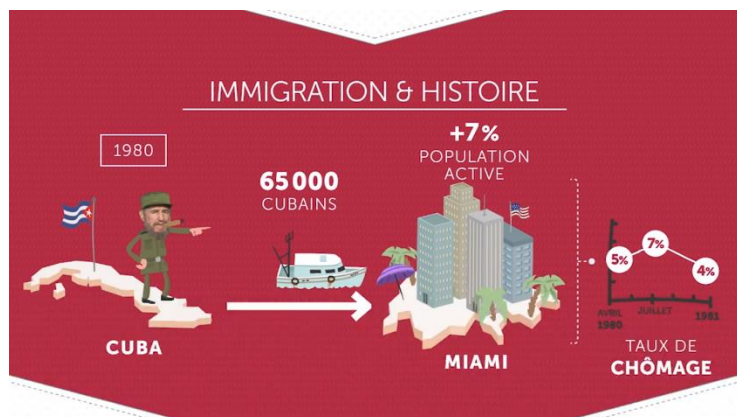
Figuur 14: Immigratie=werkloosheid, stem voor FN, De Fransen voorop

⁴² <https://www.vie-publique.fr/carte/270592-france-taux-de-chomage-en-2018>

⁴³ <https://www.histoire-immigration.fr/economie-et-immigration/quel-est-l-effet-de-l-immigration-sur-le-marche-du-travail>

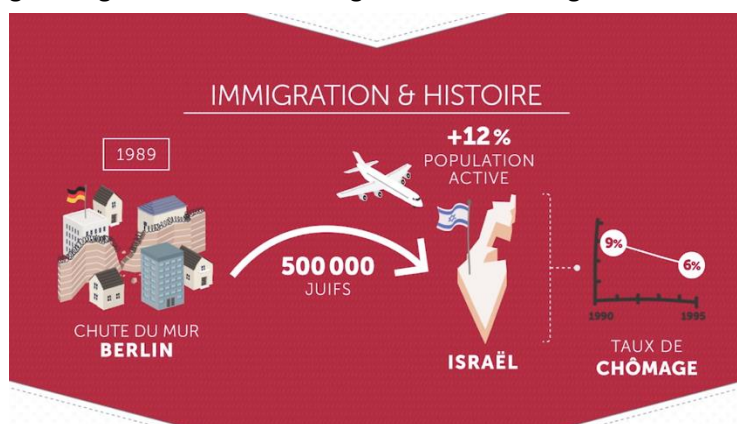
⁴⁴ <https://www.lumni.fr/video/les-immigres-prennent-ils-nos-emplois>

Miami: In 1980 kwamen door de koude oorlog, 65.000 Cubanen naar Miami. Hierdoor nam de bevolking met zo'n 7% toe. Hierdoor steeg de werkloosheid even van 5% naar 7%, maar een half jaar later was het al gedaald naar 4% zelfs lager dan dat het was voordat de 65.000 migranten kwamen!

Figuur 15: Werkloosheid cijfer in Miami

Een ander voorbeeld is in Israël. Waar na de val van de Berlijnse muur 500.000 Joden naar toe zijn geïmmigreerd. Ook hier steeg de werkloosheidsgraad niet.

Figuur 16: Werkloosheid cijfer in Israël

In Frankrijk maar ook in andere landen, vullen immigranten de beschikbare beroepsbevolking aan. Vaak bezetten immigranten ook de banen die in het land waar ze zijn vaak worden ondergewaardeerd. Denk aan schoonmakers en beveiligers etc. Hier is sowieso een banentekort, maar omdat het niet de meest betaalde en gewaardeerde banen zijn, worden ze niet vaak door de huidige inwoners vervuld. Ook al hebben ze te maken met hoge werkloosheid. Hierdoor draagt immigratie bij aan het vergroten van het BBP, de nationale welvaart en de werkgelegenheid.

Veel mensen weten dit alleen niet, en denken nog steeds dat immigranten een vijand zijn voor de al hoge werkloosheid. Hierdoor stemmen ze toch dus op de extreemrechtse partijen die een asielstop beloven.

Onvrede over het coronabeleid en de verhoging van de pensioenleeftijd zorgt voor opkomst extreemrechts?

Wat ook een reden zou kunnen zijn is dat mensen tijdens de coronacrisis het niet eens waren met het corona beleid die de huidige regering had opgesteld. In Nederland wat in dit aspect vergelijkbaar is aan Frankrijk, hadden steeds minder mensen vertrouwen in het kabinet wat betreft het coronabeleid.⁴⁵ Ook hadden steeds minder mensen vertrouwen in onze premier, Mark Rutte. In maart 2020 was dat 64,9 procent en in augustus 2020 was dat nog maar 45,2 procent. En dit daalde steeds meer. Hierdoor kwamen er ook in Nederland proteststemmen en zo hadden we begin 2023 een enorme overwinning van de BBB. Mensen waren dus ontevreden met de aanpak van de huidige regeringspartijen VVD, CU, D66 en CDA. Partijen die niet extreemlinks of extreemrechts zijn. Door de onvrede gaan ze dus sneller naar partijen die iets anders beloven, extreemlinks/extreemrechts. Of dus soms die proteststemmen die bij de BBB zichtbaar waren.

Die afnemende populariteit voor het kabinet en de premier was niet alleen in Nederland zichtbaar. Ook president Macron van Frankrijk had het te verduren. Leider van Renaissance, een centrumpartij. Daarnaast drukte Macron ook nog de verhoging van de pensioenleeftijd er doorheen. Waar veel mensen ook helemaal tegen waren. Extreemrechtse partijen zoals RN zijn het niet eens met het besluit van Macron. Le Pen zegt:

« **Ceux qui ont commencé à travailler jeune partiront à 60, 61 ans et ceux qui ont fait des études partiront à 64 ou 65 ans** ». ⁴⁶

Ook wel: Degene die beginnen te werken op jonge leeftijd zullen stoppen als ze 60/61 jaar oud zijn. En degene die hun studies hebben gedaan zullen stoppen als ze 64/65 zijn. Hiermee beschermt ze mensen die bijvoorbeeld meteen na school zijn begonnen met werken. En vooral de mensen die zwaar werk doen, bijvoorbeeld werk in de bouwsector etc. Alle mensen die tegen de pensioenhervormingen waren, vinden dit dus een aantrekkelijk standpunt van Le Pen, en dit zorgt er voor dat zij meer stemmers krijgt en zal krijgen.

⁴⁵ <https://www.ad.nl/binnenland/onvrede-over-coronabeleid-groeit-nederland-ernstig-verdeeld~a84342bb/>

⁴⁶ <https://www.institutmontaigne.org/presidentielle-2022/marine-le-pen/restaurer-la-retraite-a-60-ans-a-taux-plein-avec-40-annuités-et-revaloriser-le-minimum-vieillesse/>

Verandering in generaties en verantwoordelijkheid voor sluiting van mijnen

Het is ook een beetje kort door de bocht om te zeggen dat mensen eerst links hebben gestemd en daarna opeens rechts. Eigenlijk is dat niet zo: het begin van onze meetperiode is in 1981, zo'n 41 jaar voor de laatste presidentiële en parlementsverkiezingen in 2022. Dat betekent dus dat de jongste stemmer van 1981, die toen 18 waren, in 2022 al 59 zijn. Als we kijken naar de gemiddelde levensverwachting in Frankrijk voor iemand die in 1963 is geboren is dat 70,75 jaar⁴⁷, en als je dan naar de oudst mogelijke gemiddelde burger kijkt, dan is die geboren in 1954, met een gemiddelde levensverwachting van 68 jaar⁴⁸. Dat betekent dus dat alleen mensen die in 1981 18 t/m 27 jaar oud waren statistisch gezien nog konden stemmen bij de verkiezingen van 2022. Er is dus een grote verschuiving geweest in mensen die konden stemmen, en als we dan kijken naar de werkelijke groep die toen ook kon stemmen, groep 59+, is daar in de eerste ronde juist meer steun voor Macron en andere centristische kandidaten en minder steun voor extreemrechts zoals Marine Le Pen⁴⁹.

Tijdens ons interview met Pierre Wadlow, hoogleraar aan de universiteit van Lille, hebben we dit ook opgemerkt, maar wat we ook hebben gehoord, is dat linkse partijen verantwoordelijk worden gehouden voor de sluiting van de mijnen⁵⁰. De redenering van mensen is namelijk zo: linkse partijen waren aan de macht tijdens de sluiting van de mijnen en hebben niet geholpen met het toch openhouden van de mijnen. En zoals we hierboven hebben geconstateerd: het zijn vaak kinderen en kleinkinderen van de mensen die toen konden stemmen die nu kunnen stemmen. En als we dan kijken naar die leeftijdsgroepen, 35-59 jaar, dan is daar de steun voor extreemrechts juist het grootst⁵¹. Want die kinderen hebben in hun kindertijd kunnen zien dat ze het moeilijker kregen. Ze zagen namelijk dat hun ouders hun baan verloren, dat men armer werd, en als je dat in je kindertijd meemaakt, dan zal je de machthebbers van toen ook verantwoordelijk houden, de linkse partijen dus. Als je vervolgens kijkt naar wat de partij van Marine Le Pen voorstelt (economisch wel best links): verlaging van pensioensleeftijd, grotere toeslagen, veel gratis dingen van de overheid, dan denk je: oh die extreemrechtse partijen stellen hetzelfde voor, maar hebben onze banen niet afgepakt zoals links dat deed, dus laten we maar op hun stemmen.

⁴⁷ <https://www.macrotrends.net/countries/FRA/france/life-expectancy>

⁴⁸ <https://www.macrotrends.net/countries/FRA/france/life-expectancy>

⁴⁹ <https://ukandeu.ac.uk/french-politics-and-new-divides-in-european-politics/>

⁵⁰ Transcriptie interview Pierre Wadlow in bijlagen

⁵¹ <https://ukandeu.ac.uk/french-politics-and-new-divides-in-european-politics/>

Hoofdstuk 4: Welke doelgroep stemde en stemt extreemlinks?

Zoals we hebben aangetoond heeft er een politieke switch plaatsgevonden van extreemlinks naar extreemrechts. Maar wie stemden vroeger nou eigenlijk allemaal massaal extreemlinks? En welke doelgroepen stemmen dit nog steeds? Dat willen wij in dit hoofdstuk uitzoeken en uitleggen. Voor dit hoofdstuk en volgend hoofdstuk zullen we veel gegevens gebruiken uit: The World Political Cleavages and Inequality Database (WPID) ⁵²

Dit is het resultaat van een gezamenlijk onderzoeksprogramma waar 20 onderzoekers over de hele wereld aan hebben gewerkt. Met dit project willen ze toegang bieden tot een zo volledig mogelijke database over de structuur van politieke verdeeldheid en sociale ongelijkheid in hedendaagse democratieën, op vijf continenten, vanaf het midden van de 20e eeuw tot het heden.

Voordat we proberen uit te zoeken welke doelgroep extreemlinks stemde/stemt moet er van te voren wel even gezegd worden dat het natuurlijk niet betekent dat iedereen die in die doelgroep valt, automatisch extreemlinks stemt. Dit kan dus een beetje stereotyperend overkomen, maar zo kunnen we wel het beste een beeld vormen.

Daarnaast gebruiken we ook: Second et premier tour: profil des abstentionnistes et sociologie des électorats van Ipsos over de verkiezingen van 2022

Dit is een Sociologisch profiel van alle mensen die hebben gestemd. Leeftijd, inkomen, tevredenheid, opleiding en nog veel meer aspecten staan hierin verwerkt en is dus ook heel erg nuttig voor ons onderzoek.

Voor de cijfers van oudere verkiezingen gebruiken we de structuur van het electoraat van desbetreffende verkiezingen waar je kan zien op wie hoeveel van elke categorie gestemd had.

⁵² <https://wpid.world/fr/>

Wie stemde vroeger extreemlinks

Voor extreemlinks kijken we naar de stemmers die in 1981 op George Marchais hebben gestemd.⁵³

Inkomen

Als we kijken naar het inkomen van mensen zien we dat George Marchais bij de armste en rijkste groep minder goed scoort dan bij de middelste groepen. Als we namelijk de bedragen in francs omrekenen naar euro's met inflatiecorrectie van 1981 naar 2024, dan zien we dat vooral mensen die tussen 900 en 3400 euro netto krijgen, op George Marchais hebben gestemd. Dus vooral de middenklasse.

	G. Marchais	A. Laguiller	H. Bouchardeau	F. Mitterrand	M. Crépeau	B. Lalonde	V. Giscard-d'Estaing	J. Chirac	Debré-Garaud
SEXE									
- Homme	17	2	1	29	2	4	23	19	3
- Femme	14	2	1	24	2	4	32	18	3
AGE									
- 18-24	24	2	4	22	2	11	23	11	1
- 25-34	23	4	2	27	2	6	16	18	2
- 35-49	15	2	1	27	2	2	27	20	4
- 50-64	11	2	0	26	3	2	28	24	4
- 65 et +	7	1	0	28	1	1	48	11	3
Profession chef ménage									
- Agriculteur	4	1	0	22	2	2	31	34	4
- Petit ççant, artisan	8	3	0	15	3	7	32	31	1
- Cadre sup., prof. lib., ...	5	1	3	16	3	3	29	35	5
- Cadre moyen, employé	15	4	2	29	4	6	21	16	3
- Ouvrier	28	2	1	30	1	4	20	12	2
- Inactif, retraité	10	2	0	28	1	2	41	13	3
Revenu									
- Moins de 2000F	11	1	0	31	2	5	36	13	1
- De 2001 à 3000F	18	2	0	30	1	2	31	15	1
- De 3001 à 5000F	19	2	1	28	2	4	26	16	2
- De 5001 à 7500F	19	3	2	27	2	4	24	13	6
- Plus de 7500F	10	2	2	23	4	4	26	25	4
Proximité partisane									
- Extrême gauche	55	4	3	33	1	2	1	1	0
- Gauche	22	3	2	55	4	5	4	4	1
- Centre	2	1	0	15	3	5	38	30	6
- Droite	0	1	0	2	0	2	59	31	5
- Extrême droite	0	0	0	4	0	2	52	39	3
- SPP	1	3	1	20	4	7	36	23	5
Niveau d'instruction									
- Primaire	15	2	0	29	2	2	32	16	2
- Secondaire	14	2	1	22	3	4	31	19	4
- Technique	19	4	1	26	3	5	21	19	2
- Supérieur	14	1	4	23	2	6	22	22	6

Figuur 17: structuur van het electoraat 1981

Opleiding

Wat het opleidingsniveau betreft van mensen die op George Marchais hadden gestemd, zien we niet veel verschillen, behalve dat een technische opleiding wel duidelijk een voorsprong heeft. Dat zijn dus waarschijnlijk de mijnwerkers en fabrieksarbeiders die een technische opleiding hadden en op Marchais hadden gestemd.

Leeftijd

Als we kijken naar de leeftijdsgroepen, dan zien we dat Marchais vooral jonge kiezers kon trekken. Maar liefst 24% en 23% van de kiezers uit de leeftijdsgroepen 18-24 en 25-34 hadden op communisten gestemd, veel meer dan het totaal van 16%. En naarmate men ouder werd, gingen er steeds minder op Marchais stemmen. In de groep 18-24 was George zelfs de grootste, dus als alleen 18 tot 24-jarigen mochten stemmen zou Marchais de president van Frankrijk zijn geworden!

Geslacht

Er stemden net iets meer mannen dan vrouwen op Marchais in 1981. Als we kijken naar de andere linkse kandidaten, dan stemden daar ook meer mannen op dan vrouwen. Daaruit kunnen we concluderen dat mannen vroeger meer links stemden dan vrouwen.

Baan

Op het gebied van banen zien we duidelijk dat vooral arbeiders op Marchais stemden. Dat zijn dus bijvoorbeeld fabrieksarbeiders of mijnwerkers. Ook bij werknemers (het zogenaamde middenkader) zien we dat er een groep is die op Marchais stemt, bijna op zijn totale niveau. Alle andere groepen stemden veel minder op Marchais dan zijn landelijk resultaat.

⁵³ <https://archive.wikiwix.com/cache/index2.php?url=https%3A%2F%2Flelab2012.com%2Fhistorique-election-presidentielle-1981.php%23structure-electorat#federation=archive.wikiwix.com&tab=url>

Wie stemt er nu extreemlinks

Voor extreemlinks kijken we naar de stemmers die in 2022 op Jean-Luc Mélenchon hebben gestemd.

Als eerste gaan we kijken naar het inkomen van de mensen

Wat we hier zien⁵⁴ is dat ook nog steeds vooral de wat armere mensen op Mélenchon hebben gestemd in 2022. Dit is natuurlijk best makkelijk te verklaren want linkse partijen staan dus voor gelijkheid onder de inwoners. Maar we hebben ook gezien dat armoede zorgt voor stemmen op extreemrechts. Wat dus blijkt, is dat armere mensen over het algemeen of naar de extreemlinkse of naar de extreemrechtse hoek trekken.

Opleiding

Vooral de opgeleide, en de wat hoger opgeleide mensen stemmen extreemlinks. Dit kan worden verklaard door het volgende. De extreemrechtse Marine Le Pen is ook een zeer populistische partij, ze belooft enorm veel voor het vol, terwijl veel van haar beloftes onrealistisch zijn. Hoger opgeleide mensen zien dit eerder in en zullen dus minder snel op haar stemmen en kiezen dus voor een andere partij.

Leeftijd

Voornamelijk jongeren tussen de 18 en 34 jaar hebben op Jean Luc Mélenchon gestemd in de eerste ronde van de presidentsverkiezingen in 2022. De meeste mensen tussen de 25 en 34 jaar.

Geslacht

Er stemden iets meer mannen dan vrouwen op de linkse partij in de eerste ronde. Maar er waren nog meer linkse partijen in de eerste ronde, en daar stemden net iets meer vrouwen op. Dus over het algemeen stemmen evenveel mannen als vrouwen op linkse partijen.

SELON LE SEXE & L'ÂGE					
		Électeurs de P. Poutou & N. Arthaud	Électeurs de Jean-Luc Mélenchon	Électeurs de Fabien Roussel	Électeurs de Yannick Jadot
Ensemble		1,5	20,3	2,6	4,3
▪ Sexe	Homme	1	21	2	4
	Femme	2	20	3	5

Figuur 18: Geslacht bij linkse partijen

Tevredenheid met het leven

Meer mensen die ontevreden zijn met het leven hebben op de extreemlinkse partij gestemd dan mensen die tevreden zijn. Dit kan er aan liggen dat meer armere mensen ook op deze partij stemmen, zoals we net hebben gelezen. En meestal zijn arme mensen niet super tevreden met hun leven.

⁵⁴ https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2022-04/Ipsos%20Sopra%20Steria_Sociologie%20des%20e%CC%81lectorats_10%20Avril%2020h30.pdf

Stad/platteland

De verhouding tussen de stad en het platteland qua stemmen op de linkse partij is redelijk gelijk. De uitschieter is in steden die meer dan 200.000 inwoners hebben. Dat is ook wel een bekend feit. In steden wordt meer links gestemd. Dat komt omdat hier meer jongere mensen leven, en hier meer hoge opgeleide inwoners leven dan op het platteland.

SELON LA CATÉGORIE D'AGGLOMÉRATION		
	Électeurs de P. Poutou & N. Arthaud	Électeurs de Jean-Luc Mélenchon
Ensemble	1,5	20,3
Moins de 2 000 habitants	3	20
2 000 à 9 999 habitants	1	18
10 000 à 49 999 habitants	1	17
50 000 à 199 999 habitants	1	16
200 000 habitants et plus	1	23

Figuur 19: Stad/platteland verhouding

Hoofdstuk 5: Welke doelgroep stemde en stemt extreemrechts?

In de voorgaande hoofdstukken hebben we de redenen gevonden hoe deze “politieke switch” kon gebeuren. Maar wie stemt er nou eigenlijk extreemrechts en wie stemde er juist vroeger extreemrechts? Dat gaan we in dit hoofdstuk uitzoeken. Ook in dit hoofdstuk zullen we weer gegevens gebruiken van: The World Political Cleavages and Inequality Database (WPID). Ook maken we gebruik van: Profil des abstentionnistes et sociologie des électeurs.⁵⁵

Voor de cijfers van oudere verkiezingen gebruiken we de structuur van het electoraat van desbetreffende verkiezingen waar je kan zien op wie hoeveel van elke categorie gestemd had.

Nogmaals: voordat we proberen uit te zoeken welke doelgroep extreemrechts stemde/stemt moet er van tevoren wel even gezegd worden dat het natuurlijk niet betekent dat meteen iedereen die bijvoorbeeld wat armer is meteen extreemrechts stemt. Dit kan dus misschien een beetje stereotyperend overkomen, maar zo kunnen we wel een redelijk beeld vormen.

De gegevens hieronder gelden voor heel Frankrijk en niet alleen voor Pas-de-Calais.

Wie stemde vroeger op extreemrechts

Om te zien wie vroeger op extreemrechts stemden, kijken we naar de resultaten van Jean-Marie Le Pen in 1988. Dat zijn namelijk de eerste verkiezingen waar een extreemrechtse kandidaat aan meedeed.⁵⁶

Inkomen

Als we kijken naar de inkomensgroepen dan zien we dat de 2 armste groepen niet veel voelden voor extreemrechts, net zoals de rijkste groep ook wat minder voelde voor Jean-Marie Le Pen. Vooral de middengroep 7500 tot 10000 francs (2200 euro tot 2900 euro nu gecorrigeerd naar inflatie) stemde op Le Pen, aanzienlijk meer dan het totale.

Opleiding

Hoewel de verschillen klein zijn tussen verschillende opleidingsniveaus, zien we dat mensen met een technische opleiding toch vaker stemmen op Le Pen dan andere opleidingsgroepen. Hoogopgeleiden stemden het minste op extreemrechts.

Leeftijdsgroepen

Vooral kiezers onder de 50 stemden op Le Pen, na 50 jaar zien we dat de steun voor extreemrechts veel kleiner werd.

	A. Lajoinie	P. Bousset	A. Laguiller	P. Juquin	F. Mitterrand	A. Waechter	R. Barre	J. Chirac	J.-M. Le Pen
Sexe	7	0,5	2	2	34	4	16	20	15
- Homme	7	0	2	3	32	3	15	20	18
- Femme	6	1	2	2	36	4	18	20	11
Age									
- 18-24	9	2	1	2	35	4	17	14	16
- 25-34	7	0	1	4	38	7	15	11	17
- 35-49	8	1	2	3	29	4	16	20	17
- 50-64	5	0	1	3	35	2	19	24	11
- 65 et +	7	0	1	1	33	2	15	29	12
Profession chef de ménage									
- Agriculteur	1	1	0	1	23	6	19	35	14
- Commerçant, artisan, industriel	3	2	0	1	18	3	15	35	23
- Cadre, profession intellectuelle	2	0	0	4	24	7	23	23	17
- Prof intermédiaire, employé	8	1	2	4	36	6	19	13	11
- Prof intermédiaire	9	1	2	4	34	7	20	13	10
- Employé	7	0	2	5	38	5	17	13	13
- Ouvrier	11	1	3	2	42	2	11	10	18
- Inactif, retraité	6	0	1	1	37	2	17	24	12
- Niveau d'instruction									
- Primaire	9	0	1	2	37	2	12	22	15
- Secondaire	7	1	2	2	33	3	20	19	13
- Technique et commercial	6	1	1	2	34	4	15	19	18
- Supérieur	4	0	1	5	29	8	24	17	12
Proximité partisane									
- PC	71	0	0	8	14	0	2	0	5
- PS	5	0	3	3	76	4	3	1	5
- Ecologistes	0	2	0	6	17	47	13	9	6
- UDF	0	0	1	0	1	1	64	23	10
- RPR	0	0	0	0	1	0	13	66	20
- FN	1	0	2	0	2	0	1	3	91
- SPP	3	3	1	1	25	7	17	22	21
Revenu									
- Moins de 3000F	4	0	1	1	32	4	16	32	10
- De 3001 à 5000F	10	0	2	2	38	3	17	19	9
- De 5001 à 7500 F	9	0	2	2	35	3	15	20	14
- De 7501 à 10 000F	9	0	3	3	34	3	14	13	21
- De 10 001F à 15 000F	4	1	1	5	34	6	19	16	14
- De 15 000 à 20 000F	6	0	0	2	31	4	18	24	15
- 20 000 et +	1	0	1	2	21	2	30	30	13

Figuur 20: structuur van het electoraat 1988

⁵⁵ <https://www.ipsos.com/fr-fr/presidentielle-2022/second-tour-profil-des-abstentionnistes-et-sociologie-des-electorats>

⁵⁶ <https://archive.wikiwix.com/cache/index2.php?url=https%3A%2F%2Flelab2012.com%2Fhistorique-election-presidentielle-1988.php%23structure-electorat#federation=archive.wikiwix.com&tab=url>

Geslacht

We zien dat er aanzienlijk meer mannen op Le Pen hadden gestemd in 1988 dan vrouwen, 18% vs 11%

Baan

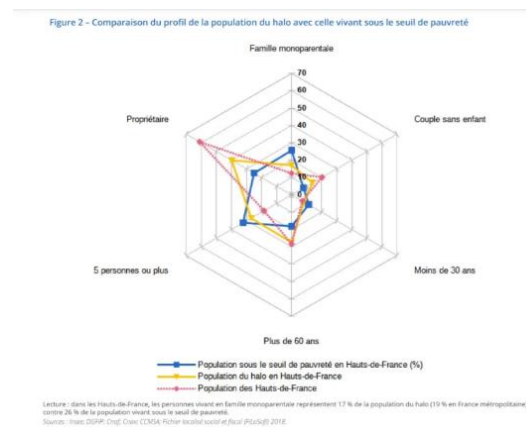
Als we kijken naar welke baan men uitoefende, dan zien we dat vooral mensen die in de commercie en industrie werkten op Le Pen hadden gestemd, maar ook arbeiders en managers/intellectuelen stemden vaker op extreemrechts dan gemiddeld. Andere groepen stemden minder vaak op Le Pen, bijvoorbeeld het middenkader.

Wie stemt er nu extreemrechts

Als eerste gaan we kijken naar het inkomen van de mensen

Op dit moment stemmen vooral de wat armere bevolkingsgroepen voor Rassemblement National. Zij worden aangetrokken door de beloftes die populistische partijen maken, waarvan de RN een goed voorbeeld is. Zo zegt Marine Le Pen dat ze allerlei problemen, die de armeren ervaren, allemaal zal gaan oplossen. Mensen geloven haar, en stemmen op haar. Maar of ze alle beloftes nakomt... dat mag de lezer zelf bepalen. 😊

In de afbeelding hiernaast⁵⁷, is een grafiek te zien welke groepen nou vooral armoede ervaren in Noord-Frankrijk. Dat zijn dus gezinnen met maar 1 ouder, gezinnen met 5 mensen of meer.

Figuur 21: Armoede in Frankrijk

Opleiding

Als we naar opleidingsniveau kijken, stemmen meer lager opgeleide mensen extreemrechts. In de afbeelding hiernaast zie je dat hoe hoger de opleiding is, hoe meer de stemmers van Le Pen afnemen. Als we de cijfers uit de eerste ronde bekijken, dan zie je ook dat de percentages voor de RN steeds meer aflopen naarmate men een hogere opleiding heeft.

Figuur 22: Stemkeuze op basis van opleidingsniveau

Leeftijd

De meeste mensen die RN stemmen, zijn tussen 25 en 59 jaar oud. Aan kop staan de mensen tussen 50 en 59. Zo'n 51% van deze mensen heeft op de FN gestemd tijdens de verkiezingen van 2022.

Geslacht

In de verkiezingen van 2022 heeft in geheel Frankrijk 43% van de mannen op Le Pen gestemd, en 41% van de vrouwen. Iets meer mannen stemden dus extreemrechts dan vrouwen. Maar het vrouwelijke aandeel groeit wel. Vroeger stemden namelijk veel meer mannen dan vrouwen op de RN maar de

⁵⁷ <https://www.insee.fr/fr/statistiques/5349726#graphique-figure2>

laatste jaren groeit het aantal vrouwen die op de RN stemt. Volgens een enquête⁵⁸ stemden in 2010 weinig vrouwen op de partij. Zo'n 5 jaar later zeiden al veel meer vrouwen van plan te zijn om op de RN te stemmen bij de volgende presidentsverkiezingen. Dit heeft te maken met Marine Le Pen die in 2011 fractievoorzitter werd van de partij. Omdat ze een vrouw is geeft het voor veel vrouwen in Frankrijk een reden om op haar te stemmen simpelweg omdat ze een vrouw is. Er wordt ook wel gesproken van het: L'effet Marine. Een politicoloog⁵⁹ zegt het volgende: « Les femmes pourraient être davantage sensibles à Marine Le Pen qu'à son père. La présidente du parti bénéficierait du facteur sympathie. »

“Vrouwen zouden gevoeliger kunnen zijn voor Marine Le Pen dan voor haar vader. Ze zou profiteren van haar sympathiefactor.”

Tevredenheid met het leven

De meeste mensen die tevreden zijn met hun leven hebben de vorige verkiezingen in 2022 gestemd op Macron. Mensen die juist niet tevreden zijn met hun leven stemden op Le Pen. Dit zijn al snel de mensen die leven in gebieden waar veel armoede en werkloosheid heerst. En ook mensen in wat afgelegen gebieden leven die zich niet genoeg gehoord voelen. De RN belooft hier allemaal voor op te komen.

Stad/platteland

Er wordt meer op het platteland extreemrechts gestemd. Over het algemeen leven hier meer laagopgeleide mensen, en mensen voelen zich hier vaak achtergesteld ten opzichte van de steden.

⁵⁸ <https://csa.eu/multimedia/data/sondages/data2010/opi20100314-sondage-jour-du-vote-au-premier-tour-des-elections-regionales-2010.pdf>

⁵⁹ <https://www.ouest-france.fr/elections/regionales/pourquoi-les-femmes-votent-elles-davantage-pour-le-fn-3902605>

Hoofdstuk 6: Wat zijn de Europese trends?

Nederland

Toen we in juni van 2023 dit onderwerp hebben gekozen wisten we nog niet dat er een goede vergelijking zal komen voor onze situatie. En dan niet ergens anders in een ver land, maar in ons eigen Nederland. Drie weken later, op 7 juli 2023 viel het kabinet Rutte-4 over migratie wat dus betekende dat er nieuwe verkiezingen zouden komen. Nog eens drie dagen later was er weer groot nieuws: zittend premier Mark Rutte treedt terug en zal na de verkiezingen de politiek verlaten. De man die 13 jaar lang de politiek domineerde, leider van de grootste partij, langstzittende minister-president met een ruime afstand, verlaat de politiek. Dat maakte voor iedereen een deur open, want ineens was alles weer te verdelen in politiek Nederland.

Dat maakt deze situatie een compleet voorproefje op de verkiezingen van 2027 in Frankrijk: zittend president Macron gaat (en mag) na 10 jaar aan de macht niet meer meedoen aan de verkiezingen net zoals Mark Rutte. En ook hier in Frankrijk maakt dat een deur open voor mogelijke andere kandidaten en dus kunnen zo de verkiezingen in Nederland een goed beeld geven van hoe het zou kunnen verlopen in Frankrijk in 2027.

Lange tijd waren er relatief centristische en gematigde partijen verwickeld in een strijd om de koppositie: de centrumrechtse VVD van Dilan Yeşilgöz, waar Mark Rutte dus 17 jaar lang de leider van was, het centrumlinkse blok van GL-PvdA van Frans Timmermans, voormalige minister van buitenlandse zaken in Rutte-2 en eurocommissaris, en de partij van het centrum NSC van Pieter Omtzigt, voormalig CDA'er die de partij verliet na de "functie elders" notulen tijdens de formatie van Rutte-4 in april 2021. Maar opeens veranderde alles een week voor de verkiezingen: de extreemrechtse PVV van Geert Wilders kreeg de koppositie in sommige opiniepeilingen. De PVV is in zekere mate te vergelijken met de RN van Marine Le Pen wat de situatie nog interessanter maakt voor ons. Uiteindelijk was de PVV de grote winnaar van de Tweede Kamerverkiezingen op 22 november 2023 en won 37 van de 150 zetels, veel meer dan de nummer 2, GL-PvdA, met maar 25 zetels. Er is dus een voorbeeld gekomen van wat er kan gebeuren in Frankrijk in 2027, aangezien het relatief gelijke situaties zijn: een ongeveer net zo ontwikkeld land, allebei een relatief rijk West-Europees land, een lang zittende centrum/centrumrechtse premier/president verlaat de politiek, veel ontevredenheid over de politiek, geen duidelijke opvolger met net zoveel macht en bekendheid, machtsvacuüm en een extreemrechtse partij die eigenlijk altijd best groot was maar nooit groot genoeg om de macht te hebben. Na aanleiding van een artikel over de verkiezingen in de NRC, en om te bespreken hoe het tot stand kwam dat de PVV de grootste werd, welke motieven erachter kunnen zitten, welke gevolgen het zou kunnen hebben en het belangrijkste, of Frankrijk in 2027 een vergelijkbaar scenario kan verwachten, hebben we een interview gehad met een Frans-Nederlandse professor die gespecialiseerd is in Franse en Nederlandse politiek aan de universiteit Sciences Po in Parijs en hebben we vragen gesteld over onderwerpen die ons interesseren:

De eerste vraag die we aan meneer de Voogd hebben gesteld is over hoe zo'n overwinning van de PVV kon plaatsvinden. Voor hem was de overwinning niet onverwacht maar de grootte ervan wel. De peilingen lieten immers een duidelijke stijgende trend zien in de populariteit van de PVV. Wilders had dus eigenlijk een soort van meewind terwijl anderen tegenwind hadden. Ook had de PVV heel goed gebruik gemaakt van het grootste verkiezingsthema, namelijk immigratie. Meer dan 80% van de PVV-stemmers stemden op die partij wegens hun immigratie standpunt. Volgens meneer de Voogd hadden traditionele partijen niet genoeg ingespeeld op migratie, dat is dus een thema uitsluitend voor extreemrechts of rechts-populisme geworden. Want ook al had de VVD een best groot stuk van hun

verkiezingscampagne besteed aan immigratie, herinnerde men nog de tijd van Mark Rutte toen de VVD aan de macht was maar er toch vele duizenden migranten kwamen. Zo hebben dus traditionele partijen zoals VVD, CDA, GL-PvdA, D66 niet genoeg ingespeeld op het thema van migratie terwijl dat wel een zeer groot onderwerp was van de verkiezingen. Op dat moment hadden ze de verkiezingen dus eigenlijk al verloren. Ook de kandidatuur van Timmermans was misschien niet de beste, door mensen die zich vergeten voelen werd hij niet geaccepteerd. Hij wordt door hen gezien als iemand van de oude elite, Eurocommissaris, ontwerper van de Green Deal, degene die volgens hen juist voor die problemen zorgt. NSC kon ook niet optimaal gebruik maken van hun lijsttrekker omdat Pieter Omtzigt niet duidelijk genoeg was of hij wel of niet naar het Torentje wil gaan na de verkiezingen. Dat Yeşilgöz de PVV groter had gemaakt door samenwerking niet uit te sluiten, bleek ook een legende te zijn. Er was immers geen stijging te zien in de peilingen na het moment dat Yeşilgöz de deur had open gezet voor Wilders, tot het moment dat zij in een debat al wel wat terughoudender werd, en precies vanaf dat moment begon de PVV te stijgen in de peilingen.

Daarna vroegen we of de situatie vergelijkbaar was met die in Frankrijk. Oftewel; of de omstandigheden en redenen voor de stijging van Wilders vergelijkbaar zijn met die van Le Pen. Het antwoord was duidelijk: het is zeer vergelijkbaar. “Rutte en Macron zijn twin brothers”⁶⁰ was een zin die het duidelijk samenvatte. De omstandigheden waarvan wordt uitgegaan zijn dus precies hetzelfde in Nederland en Frankrijk: op het platteland zijn de twee regeringen erg onpopulair, men vindt namelijk dat de regering niet aan hen denkt. Volgens hen zijn ze alleen bezig over het vraagstuk migranten en ontwikkelingssamenwerking. En dan komt er voor hen een rechts-populistische partij zoals die van Le Pen of Wilders in beeld, die zegt: “we denken juist aan u”. Zo worden er snel stemmen geworven van deze doelgroep.

We vroegen ook of er dingen zijn wat de partijen van elkaar kunnen leren, en die zijn er zeker. Er is namelijk een soort verbond ontstaan van rechts-populisme in Europa. Ze zitten in dezelfde fractie in het Europees Parlement, ID (Identity and Democracy), en wisselen constant informatie uit onder elkaar⁶¹. Zo heeft Wilders van Le Pen geleerd om meer sociaal te zijn. Het programma van RN was namelijk altijd economisch links. Er was altijd veel sociale zekerheid, lage pensioensleeftijd en veel uitkeringen in het programma van RN, om mensen met een klein inkomen te kunnen aantrekken. De RN had eigenlijk altijd een sociaal programma om de kiezers van links te kunnen aantrekken. In Frankrijk waren linkse partijen traditioneel sterk, wat ook bleek uit ons onderzoek. En Le Pen heeft van Wilders geleerd om veel meer open te staan voor samenwerking om zo meer stemmen te kunnen krijgen.

Wat ook goed in het voordeel van zowel RN als PVV speelt, is dat er nieuwe partijen zijn aan de rechterflank. Het klinkt bizar, maar de komst van meer partijen op één flank heeft juist in hun voordeel gespeeld, terwijl je juist zou denken dat dat de stemmen juist versnipperd. Dat zit zo: meer extreme partijen, zoals die van Zemmour in Frankrijk of van Baudet in Nederland hebben de RN en de PVV in de ogen van de kiezers minder extreem gemaakt en zo meer naar het midden geduwd⁶². Als er geen partijen waren zoals dus Reconquête of FVD, dan werd RN en PVV als enorm radicaal gezien. Maar omdat die andere partijen nóg radicaler zijn, lijken de RN en PVV minder erg voor de mensen.

En als laatste, wat ons het meest interesseert: kan zo iets gebeuren in Frankrijk en kan Marine Le Pen president worden in 2027? Zoals we zien, zijn de motieven om te stemmen op extreem- of populistisch-

⁶⁰ Interview met Christophe de Voogd

⁶¹ Interview met Christophe de Voogd

⁶² Interview met Christophe de Voogd

rechts gelijk in Nederland en Frankrijk (ook in Italië die we kort hierna gaan behandelen) dus heeft Marine Le Pen de grootste kansen om de presidentsverkiezingen te winnen. Maar de verkiezingen zijn nog zo ver, meer dan 2 jaar, dat er nog veel kan veranderen. Een heel groot deel van Frankrijk wil geen Marine Le Pen zien als president, maar een ander groot deel wil ook geen Macron of “Macronisten” zien aan de macht.⁶³ Dus is het afwachten of er een derde kandidaat komt die de populariteit van iedereen razendsnel kan winnen, zoals Macron dat zelf deed in 2017. Maar voor nu liggen de grootste kansen in ieder geval bij Marine Le Pen en steunen we af op een herhaling van de Tweede Kamerverkiezingen van 2023.⁶⁴

Italië

Een ander land waar we een shift naar rechts konden zien is Italië. Bij de parlementsverkiezingen van 2022 in Italië (Italië heeft een president maar die heeft vrijwel geen macht) won de rechtse partij Fratelli d’Italia de verkiezingen⁶⁵ en kon de partij van toekomstig premier Giorgia Meloni een regering gaan vormen: uiteindelijk hebben ze een rechtse coalitie kunnen vormen. Eind 2022 werd Giorgia Meloni beëdigd als premier van Italië samen met de coalitie van haar eigen Fratelli d’Italia, de extreemrechtse anti-migranten partij Lega van Matteo Salvini en de rechtse partij Forza Italia van oud-premier Silvio Berlusconi (die onlangs is overleden)⁶⁶. Als je kijkt waar Fratelli d’Italia en Forza Italia vanuit vloeien, dan kom je uit bij de Nationaal-Fascistische Partij van Benito Mussolini, de partij die alle macht had in Italië van 1922 tot 1945⁶⁷.

Als we kijken naar de geschiedenis van de verkiezingen in Italië, zien we dat gematigde partijen het al langere tijd moeilijk hebben. Bij de economische crisis van 2008 was Italië zwaar geraakt en verloren gematigde partijen veel aanhang⁶⁸, maar nog harder ging het na de eurocrisis in 2014⁶⁹. Zoals het vroeger altijd een nek aan nek race was tussen de PD (Democratische Partij), een centrumlinkse partij, en Forza Italia, een centrumrechtse partij (en alle andere namen van die partijen waarvan ze meer dan genoeg hadden), is het na de eurocrisis erg veranderd.

Wat ook een rol speelde is dat Italië aan de Middellandse Zee ligt, wat dus betekent dat ze heel veel vluchtelingen uit Afrika kregen⁷⁰. Dat deed het anti-migranten sentiment opwaaien bij de Italiaanse bevolking⁷¹. Bij de verkiezingen van 2018 werd de zeer populistische partij, De Vijf-Sterrenbeweging (M5S) van oud acteur Beppe Grillo de grootste en vormde het een coalitie met Lega die bij de verkiezingen tweede werd. Een rechts-populistische coalitie dus⁷². Het ging al niet lekker met de begrotingen en overheidsfinanciën, maar toen kwam ook nog eens covid. Tijdens covid ging het

⁶³ Interview met Christophe de Voogd

⁶⁴ Heel het stuk is gebaseerd op de interview met Christophe, de transcriptie van welke in de bijlagen zal zijn

⁶⁵ <https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2022/sep/25/italian-election-2022-live-official-results>

⁶⁶ <https://nos.nl/artikel/2449290-giorgia-meloni-officieel-eerste-vrouwelijke-premier-van-italie>

⁶⁷ <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/buitenland/artikel/5335392/italie-verkiezingen-giorgia-meloni-fratelli-ditalia-silvio>

⁶⁸ https://www.gla.ac.uk/media/Media_191024_smxx.pdf

⁶⁹ <https://www.theguardian.com/business/live/2014/nov/14/eurozone-gdp-growth-figures-live>

⁷⁰ <https://nos.nl/artikel/2096564-italie-maakt-zich-op-voor-enorme-golf-nieuwe-migranten>

⁷¹ <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/buitenland/artikel/5345211/italie-regering-meloni-migranten-ngo-humanity-1>

⁷² <https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2018/mar/05/italian-elections-2018-full-results-renzi-berlusconi>

helemaal mis en moest de coalitie en premier Giuseppe Conte het veld ruimen⁷³. Uiteindelijk ging het beter door de komst van oud-voorzitter van de ECB, een zeer bekende en goede economist Mario Draghi, die de euro heeft gered tijdens de eurocrisis. Hij kon een coalitie van nationale eenheid creëren waar bijna alle partijen aan meededen⁷⁴. Na een parlements crisis en val van de regering van Mario Draghi door een motie van wantrouwen van M5S en Lega,⁷⁵ kwamen er nieuwe verkiezingen waarbij de rechtse coalitie dus een meerderheid kreeg⁷⁶.

Dus ook in Italië zien we de laatste tijd een shift naar rechts vanwege economische moeilijkheden en een anti-migranten sentiment. Wat we ook in het interview met Christophe de Voogd hebben gehoord is dat daar precies dezelfde processen afspelen als in Frankrijk en Nederland, dus ook Italië is een goed voorbeeld van wat er in Frankrijk zou kunnen gebeuren⁷⁷.

Verenigd Koninkrijk

Maar als we kijken naar het Verenigd Koninkrijk zien we juist het tegenovergestelde. De zittende regering van premier Rishi Sunak heeft het heel slecht in de peilingen. Bij de verkiezingen van dit jaar zou de Conservatieve partij wel eens meer dan 200 zetels kunnen verliezen, (ze hebben nu 350) en daarmee veel kleiner worden dan de Labour partij die op een ruime winst van 200 zetels staat, en daarmee dus met meer dan 400 van de 650 zetels verreweg grootste in het parlement zou moeten worden⁷⁸.

De Conservatieve partij is sinds 2010 de grootste partij en leverde sindsdien de premiers. Maar bij de verkiezingen van 2015 was er door toenmalig premier David Cameron een referendum beloofd over de toekomst van het VK in de EU. Uiteindelijk was dat referendum in 2016 gehouden, en werd met een hele kleine meerderheid besloten om de EU te verlaten⁷⁹. Meteen erna stapte David Cameron, een meer gematigde Conservatief en tegenstander van de Brexit, op⁸⁰. Theresa May nam het stokje van hem over maar kon geen deal bereiken.

In 2019 werd Boris Johnson, grote voorstander van de Brexit en een meer rechtse conservatief, premier en won nog ruim de verkiezingen (365 van de 650 zetels)⁸¹. Maar sindsdien ging het veel slechter. De ratings van premier Johnson kelderden door de feestjes op zijn ambtswoning, Downing Street 10, tijdens de coronalockdowns, terwijl iedereen thuis moest zitten en juist geen feestjes mocht houden. Ook werd de Brexit geen succes: de pre-Brexit economische groei stagneerde, de waarde van de pond was gedaald, directe buitenlandse investeringen werden kleiner⁸². Maar ook het aantal migranten was niet gedaald wat juist beloofd was aan de bevolking tijdens Brexit. Een andere grote belofte om 350 miljoen pond per maand aan de NHS, het nationale zorgsysteem, te sturen werd ook niet nageleefd: de

⁷³ https://ec.europa.eu/economy_finance/forecasts/2020/summer/ecfin_forecast_summer_2020_it_en.pdf

⁷⁴ <https://www.euronews.com/my-europe/2022/09/23/what-is-the-legacy-of-outgoing-italian-prime-minister-mario-draghi>

⁷⁵ <https://www.cnbc.com/2022/08/02/how-italy-draghi-government-collapsed.html>

⁷⁶ <https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2022/sep/25/italian-election-2022-live-official-results>

⁷⁷ Interview met Christophe de Voogd

⁷⁸ <https://redfieldandwilsonstrategies.com/latest-gb-voting-intention-8-october-2023/>

⁷⁹ https://www.bbc.co.uk/news/politics/eu_referendum/results

⁸⁰ <https://www.bbc.com/news/uk-politics-eu-referendum-36619446>

⁸¹ <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-8749/>

⁸² <https://www.niesr.ac.uk/publications/revisiting-effect-brexit?type=global-economic-outlook-topical-feature#:~:text=These%20estimates%20suggest%20that%20Brexit,the%20TCA%20came%20into%20force.>

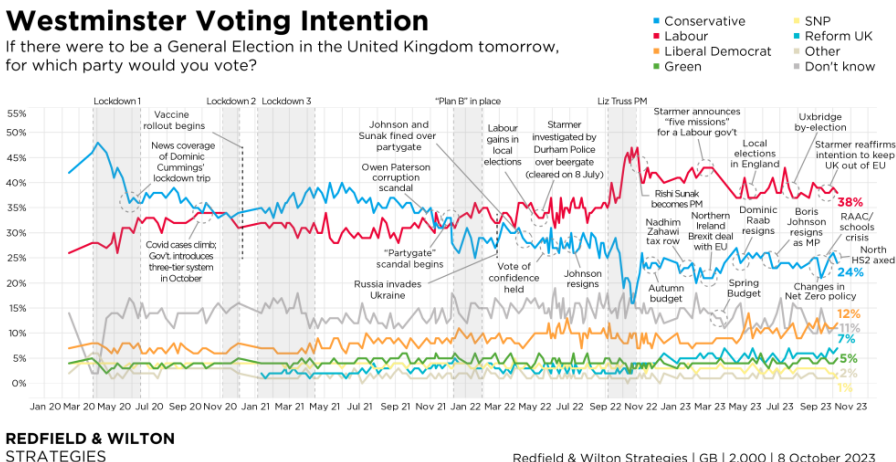
omstandigheden in de NHS werden alleen maar erger en covid hielp natuurlijk ook niet⁸³. Na de bekendmaking dat premier Johnson jarenlang een minister in zijn kabinet beschermde die vrouwen verkrachtte, moest Johnson opstappen en verliet uiteindelijk ook het parlement⁸⁴.

Liz Truss mocht hem opvolgen, maar haar premierschap duurde maar 45 dagen. Reden: enorme economische misstappen van de regering Truss en haar minister van Financiën Kwasi Kwarteng met hun minibudget⁸⁵. Die hield in dat er enorme belastingverlagingen zouden komen, vooral voor de rijken, maar ook enorme extra overheidsuitgaven, wat dus tot een enorm negatief overheidssaldo zou leiden. De markten reageerden extreem: de pond viel tot een historisch minimum en werd bijna gelijk in waarde aan de euro. Uiteindelijk, na zo'n enorme economische schade moest Truss opstappen. Ze verliet Downing Street met een achterstand van de Conservatieven van meer dan 20 procentpunten op Labour⁸⁶.

Onder de volgende premier, Rishi Sunak, stabiliseerde de situatie maar werd het er niet beter op voor de Conservatieven: ze staan nog steeds 20 procentpunten achter Labour in de peilingen⁸⁷. Een andere belangrijke factor is dat kiezers nu op het gebied van migratie en economie meer vertrouwen hadden in Labour dan in de Conservatieven⁸⁸, terwijl dat juist gebieden waren waar de Conservatieven altijd het meeste vertrouwen kregen.

Westminster Voting Intention

If there were to be a General Election in the United Kingdom tomorrow, for which party would you vote?

Zo zien we dat na 14 jaar rechtse regeringen de Britse bevolking er klaar mee is, en duidelijk een andere regering wil. Dat heeft meerdere redenen: slechte economische gevolgen van de Brexit, crisis van stijgende prijzen, zelfs nog erger dan op het Europese vasteland, de alsmaar aanhoudende illegale migratie over het Kanaal en leugens van de huidige regering zoals de lockdownfeestjes. Waarschijnlijk zal Labour de grootste worden bij de verkiezingen ergens dit jaar en zal het VK een centrumlinkse regering van Keir Starmer krijgen.

⁸³ <https://www.lbc.co.uk/news/350m-brexit-bus-nhs-social-care-pledge/>

⁸⁴ <https://nos.nl/artikel/2478354-boris-johnson-stapt-op-als-lid-van-het-lagerhuis-om-partygate>

⁸⁵ <https://www.bbc.com/news/business-66897881>

⁸⁶ <https://redfieldandwiltonstrategies.com/latest-gb-voting-intention-8-october-2023/>

⁸⁷ <https://redfieldandwiltonstrategies.com/latest-gb-voting-intention-8-october-2023/>

⁸⁸ <https://www.thetimes.co.uk/article/labour-more-trusted-on-law-and-order-immigration-and-tax-vdmtw7035>

Hoofdstuk 7: Publieke opinie over de politiek in Frankrijk

Zoals we al eerder hebben vermeld, hebben wij de stad Lille bezocht in Noord-Frankrijk. Want we wilden graag ons onderzoek in de praktijk uitvoeren. We gingen voornamelijk naar Lille voor het gesprek met de professor Pierre Wadlow, maar we vroegen ons ook af: Als we er nou toch zijn, dan kunnen we net zo goed mensen interviewen over hun mening over de Franse politiek. Dat kan ons immers ook nog helpen met het beantwoorden waarom mensen opeens totaal anders gaan stemmen. Op het begin vonden we het best spannend om zomaar op mensen af te stappen, want we spraken natuurlijk Frans, een taal waarin we ons niet heel zeker voelen, maar na heel lang bijna op mensen af stappen, en dan op het laatste moment toch niet durven, barstten de gesprekken eindelijk los!

We hebben mensen gesproken van begin 20 tot ver in de 70, en eigenlijk is iedereen zeer ontevreden over de politiek in Frankrijk. Er werd zowat altijd wel geantwoord met: *C'est terrible, of c'est la merde!* En niet alleen dit aantal mensen denkt zo over de situatie, maar eigenlijk heel Frankrijk. Overal zijn protesten, denk aan de protesten tegen de verhoging van het pensioenleeftijd, of de gele hesjes. Kortom, de mensen zijn ontevreden, vooral ook met de huidige president Macron en ik zag dat zelf ook meerdere malen terug toen ik in 2023 op vakantie was in Frankrijk (zie afbeelding): Op de foto: "Dictateur Macron Dictateur!"

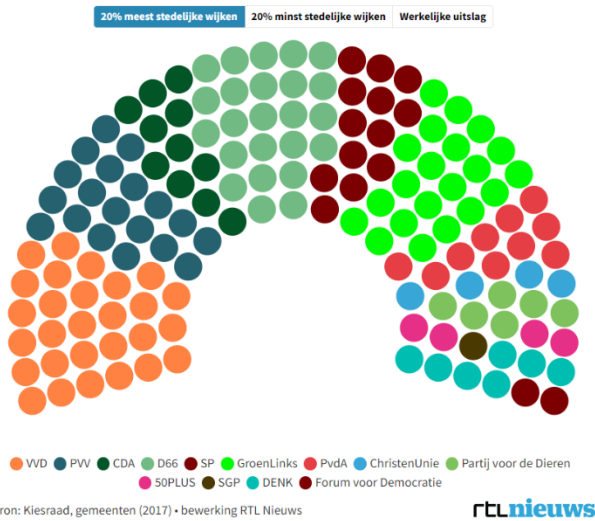
Figuur 23: Graffiti over Macron in Frankrijk

Maar toch stemden de meeste mensen die wij in Lille gesproken hadden vooral op Macron. Hij heeft een centrum rechtse partij, en niet het extreemrechts wat we eigenlijk zouden verwachten. Aangezien Lille grenst aan Pas-de-Calais. Maar dit komt omdat Lille een grote stad is. En meestal stemmen stadsmensen meer links dan mensen uit dorpen. Dit is te verklaren door meerdere redenen. Zo zegt Caspar van den Berg, hoogleraar Bestuurskunde⁸⁹: *"Voor een belangrijk deel zijn de verschillen te verklaren doordat de samenstelling van de bevolking anders is. Zo zijn inwoners van steden vaker hoger opgeleid en jonger dan inwoners op het platteland. We weten dat die factoren voor een groot deel bepalend zijn voor het ontwikkelen van je politieke voorkeur."*

Ook krijgen de wat meer afgelegen gebieden soms niet de aandacht die ze wel nodig hebben, en dat zorgt ook ervoor dat ze juist in die gebieden meer rechts stemmen.

⁸⁹ <https://www.rtlnieuws.nl/onderzoek/artikel/5217389/onderzoek-verkiezingen-stemgedrag-platteland-stad-vvd-cda-groenlinks>

Zo zijn hier de verschillen te zien tussen platteland en stad tijdens de verkiezingen van 2023 in Nederland, ook vergelijkbaar voor Frankrijk qua stad/platteland verhouding.

Figuur 24: Steden stemmen links

Wat je dus ziet, is dat er in de linker afbeelding, de stad, veel meer links wordt gestemd dan in het rechter plaatje, dus dat verklaart waarom we in Lille voornamelijk linksgezinde mensen hebben gesproken.

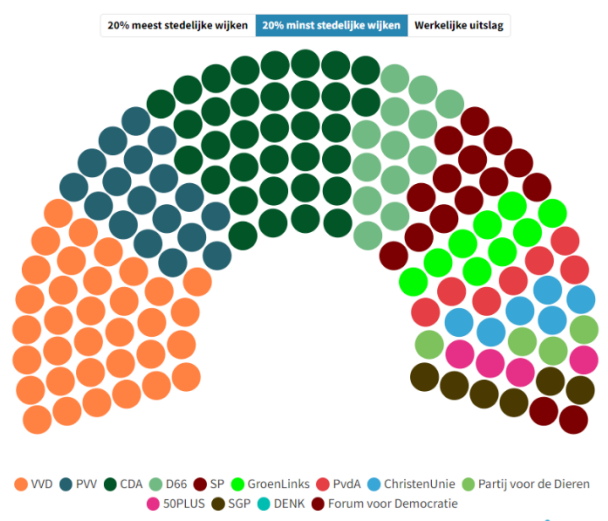
Maar terug naar wat de mensen vinden, ze zijn dus niet blij met de politiek. We hadden ze ook de vraag gesteld, waarom ze denken dat er zoveel mensen extreemrechts stemmen in Pas-de-Calais en ze antwoordden met verschillende visies. Veel waren het natuurlijk eens met de oorzaak van de sluiting van de mijnen. Maar we kregen ook het volgende, voor de gemakkelijheid even vertaald voor wie dit nog meer zal gaan lezen:

Broer en zus eind 60: “De rechtse partijen zeggen niet de waarheid maar de inwoners trappen erin.”

28-jarige vrouw: “Het stemmen op de FN komt door armoede, mensen zijn minder opgeleid en er is veel werkloosheid. Dat zorgt ervoor dat mensen op Le Pen stemmen. Het is niet dat ze niet de capaciteit hebben om na te denken, maar sommige zijn wat minder bewust van wat goed is en wat slecht is voor Frankrijk.”

Vrouw van 78: De verandering in stemkeuze komt doordat de mensen arm zijn, en Le Pen zegt dat ze dat zal beloven te veranderen. En ze zegt dat de vluchtelingen het werk afpakken en mensen geloven dat en stemmen dus voor extreemrechts.

Ook vroegen we aan de mensen op straat wie de volgende presidentsverkiezingen zouden winnen. Maar hier hadden ze allemaal nog geen idee van. Ze hadden wel hoop op een bepaald persoon of juist hopende dat een ander persoon het juist niet zou worden. Maar met zekerheid durfden ze niet de verkiezingen te voorspellen. Sommige zijn wel erg bang dat Le Pen zal gaan winnen, anderen zeiden juist dat ze misschien wel op Le Pen willen stemmen. Een ander wilde iemand die we nog niet kennen, en weer een ander persoon wil weer juist Mélenchon aan de macht zien. Kortom: over de toekomstige presidentsverkiezingen zijn de meningen en verwachtingen dus erg verdeeld, maar dat de huidige politiek niet goed is, dáár zijn ze het met zijn allen over eens.

Figuur 25: Platteland stemt rechts

Hoofdstuk 8 (EXTRA): Verkiezingen voorspellen

Het voorspellen van de presidentsverkiezingen in 2027 was iets wat we heel graag wilden doen. Ons lijkt het een leuke toevoeging aan ons PWS. Als we er nog tijd voor hadden, zouden we het doen. En dat hebben we dus, anders zou dit er niet staan. Dus u, de lezer, staat nu in contact met het orakel en de Pythia uit Delphi, en zal zien wie de volgende president wordt van Frankrijk. In 2027 zal u denken: nou zeg, die Dmytro en Hanne hadden nog gelijk ook!

Het voorspellen van de verkiezingen doen we aan de hand van de laatste peilingen in onze zoekregio, de verandering door te zetten voor de volgende 2 jaar, en zo aan een resultaat te komen voor ons departement. Onze voorspelling houdt dus geen rekening met veranderende trends net voor de verkiezingen, en houdt ook geen rekening met andere kandidaten die nog misschien zullen komen. Als we het resultaat voor Pas-de-Calais hebben, gaan we het in dezelfde verhouding stellen tot heel Frankrijk als in 2022 en dan komen we aan een resultaat voor het hele land. Ook zullen we een paar meningen van professoren en hoogleraren gespecialiseerd op politiek vermelden met hun toelichting.

Mening van Christophe de Voogd

Tijdens het interview met Christophe de Voogd hebben we ook aan hem de vraag gesteld of Marine Le Pen de verkiezingen zou kunnen winnen. Hij zei: “Alles gaat in de richting van Marine Le Pen.” Le Pen heeft goed het onderwerp migratie te pakken waar ze veel op scoort. Ook kan Macron niet nog een keer runnen voor president, zijn tweede en laatste termijn loopt af in 2027. Hij heeft geen opvolger kunnen of willen voorbereiden en dus is er voor nu nog geen sterke kandidaat van Renaissance die het tegen Le Pen zou kunnen opnemen. Ook zei de Voogd dat Zemmour Le Pen in een positiever daglicht zet. Omdat de partij van Zemmour nog radicaler is dan Le Pen, lijkt de RN dus minder erg.

Mening van Pierre Wadlow

Pierre Wadlow vertelde dat het niet zijn doel is om de verkiezingen te voorspellen. Er is nog veel te onzeker volgens hem. Het is nog niet zeker wie de kandidaten zullen zijn bijvoorbeeld. Wel zegt hij: In het politieke systeem zijn er drie blokken. Het eerste grote blok, is het linkse blok: De linksen, de socialisten en de ecologisten. Dit blok is vertegenwoordigd door Jean-Luc Mélenchon. Maar we weten nog niet wie hem gaat opvolgen. Het tweede grote blok is het centrale/liberale blok, vertegenwoordigd door Macron. Maar ook hier weten we nog niet wie hem zal gaan opvolgen. Als laatste hebben we het extreemrechtse blok, dat voornamelijk door Le Pen wordt vertegenwoordigd. Wadlow zegt dat iemand uit een van deze blokken zal winnen. Maar hij vindt het onmogelijk om te zeggen wie dat dan zal worden.

Meningen van de straatinterviews

De mensen op straat deelden voornamelijk de mening van Pierre Wadlow. Ze durfden allemaal niet te zeggen wie er volgens hen zal gaan winnen. Wel waren er best veel bang voor een winst van Marine Le Pen.

En dan nu onze voorspelling

Volgens ons is het een vrij grote kans dat Marine Le Pen de aankomende verkiezingen gaat winnen. Met ons hoofdstuk over de Europese trends zien we een vergelijkbare situatie in Italië en Nederland waar extreemrechts als winnaar uit de bus kwam.

Le Pen zal wellicht gaan winnen vanwege haar standpunt over de migratie. Net zoals de PVV in Nederland voor een groot deel de winst in handen kreeg door hun migratie standpunt.

Om de meerderheid te krijgen van de stemmen, zal Le Pen de zwevende kiezers nodig hebben⁹⁰. Want de Reconquête stemmers, zal ze sowieso al krijgen in de tweede ronde. Die zwevende kiezers krijgt ze met een iets minder radicale agenda. Net zoals Wilders heeft gedaan vlak voor de verkiezingen, door minder radicaal te zijn over de Islam, en zo veel meer stemmers aan zijn kant kreeg. Marine Le Pen is al beter op weg met die minder radicale agenda. Haar vader als voorganger was namelijk veel meer extreem. Zo was hij best wel antisemitisch en meer anti-Islamitisch dan zijn dochter. Maar is haar agenda nu goed genoeg aangepast om de zwevende kiezers naar haar toe te trekken? Dat is een kwestie van afwachten.

En de velen redenen waarom mensen extreemrechts stemmen, die we hebben behandeld in hoofdstuk 2 dragen natuurlijk allemaal bij aan de eventuele winst van Le Pen.

Dus naast immigratie, zal de armoede en werkloosheid in sommige gebieden een grote invloed hebben op de uitslagen.

En voor Pas-de-Calais ook nog de redenen zoals:

- Links verantwoordelijk voor de sluiting van de mijnen
- Nakomelingen van de mijnwerkers stemmen rechts

Dat zijn de redenen die we ook al hadden benoemd in de voorgaande hoofdstukken.

Daarnaast trekt Le Pen met haar sociale programma veel kiezers. Le Pen is onder andere tegen de hervorming van Macron over de pensioenleeftijd. Vele Fransen waren hier fel tegen, en er waren dagenlang protesten.⁹¹ De vele mensen die het hier dus absoluut niet met Macron eens waren, zouden over kunnen stappen naar Le Pen.

Figuur 24: Protesten in Frankrijk tegen de pensioenwet

⁹⁰ Interview met Christophe de Voogd

⁹¹ <https://www.epsu.org/article/france-epsu-solidarity-protests-and-strike-defend-pension-rights>

Hoofdstuk 9: Conclusie

In dit hoofdstuk vormen we een conclusie om de hoofdvragen te kunnen beantwoorden. Dit doen we met alle informatie die we hebben verzameld om de deelvragen te beantwoorden.

Wat zijn de belangrijkste oorzaken waardoor Pas-de-Calais van extreemlinks naar extreemrechts van 1981 tot 2022 is gegaan?

Pas-de-Calais is in de afgelopen jaren van extreemlinks naar extreemrechts gegaan door veel verschillende redenen. De voornaamste reden is de sluiting van de mijnen. Dit is de grootste reden omdat deze sluiting zorgde voor veel andere problemen waardoor mensen kiezen voor extreemrechts. Door de sluiting van de mijnen ontstond er armoede en werkloosheid. De populistische extreemrechtse RN van Le Pen zorgt er met haar, niet altijd realistische woorden voor, dat mensen haar partij kiezen en niet meer de vertrouwde extreemlinkse partijen. Zij zegt dat ze alle problemen zal oplossen, en mensen geloven haar.

Door de sluiting van de mijnen ontstond ook het wegvallen van de solidariteit. Toen de mijnen nog open waren, waren alle arbeiders solidair met elkaar omdat ze in dezelfde omstandigheden woonden en werkten. En omdat solidariteit een grote pijler van linkse partijen is, gingen ze massaal stemmen op linkse partijen. Dat alle arbeiders lid waren van de vakbonden (les syndicats) die verbonden waren met linkse partijen hielp ook mee. Toen de mijnen sloten, verdween de solidariteit en ging men daardoor minder op een linkse partij stemmen, en meer op een rechtse partij die individuele voordelen voor mensen belooft.

Daarnaast speelt immigratie een enorm grote rol. Inwoners van Pas-de-Calais zijn bang dat hun baan wordt afgepakt door de vele immigranten.

Een andere reden heeft weer te maken met de mijnen. Inwoners zien links verantwoordelijk voor de sluiting van de mijnen. Ze vinden dus dat de linkse partijen hebben gefaald om te zorgen voor een goed leven voor de burger.

Ook zorgt de verandering van generaties voor de stijging van extreemrechts. De meeste extreemlinks stemmers van 40 jaar geleden zijn al overleden en de kinderen en kleinkinderen stemmen nu extreemrechts.

Corona zorgde ook voor een stijging van extreemrechts. Sommige mensen waren niet blij met het beleid van de regering ten tijde van de lockdowns, en trokken hierdoor naar de extremere flanken waaronder extreemrechts.

Ook spelen extreemrechtse partijen in op pensioenhervormingen van Macron. De pensioensleeftijd was verhoogd en iedereen was het daarmee oneens. Ze maken hier goed gebruik van: ze zeggen dat ze tegen die hervormingen strijden en trekken hierdoor veel nieuwe stemmers.

Door al de bovengenoemde factoren steeg de populariteit van extreemrechts in Pas-de-Calais en daalde de populariteit van linkse en centropartijen.

En in hoeverre correspondeert deze ontwikkeling met Europese trends?

Wat we zien is dat de stijging van extreemrechts in meerdere landen voorkomt. We hebben de voorbeelden gegeven van Nederland en Italië. Christophe de Voogd vertelde in ons interview dat de redenen voor de stijging van extreemrechts over het algemeen hetzelfde zijn in de landen. Er zijn ook uitzonderingen geconstateerd, zoals het Verenigd Koninkrijk, maar daar hebben ze al een vrije rechtse regering die tegen immigratie en EU is, meegemaakt en vinden het niet de beste regering die al hun problemen kan oplossen en willen er dus van af komen.

Onze voorspelling voor de aankomende presidentsverkiezingen:

Wij voorspellen dat Marine Le Pen de verkiezingen van 2027 gaat winnen. Wel onder een paar voorwaarden:

- Als er geen derde sterke kandidaat komt
- Als ze open zal staan voor samenwerking
- Als ze een iets minder radicale programma zal hebben
- Als er geen plotselinge veranderingen zullen komen bijvoorbeeld een nieuwe pandemie.

Deze voorspelling baseren we op de stijging van extreemrechts en meningen van Fransen en hoogleraren.

Hoofdstuk 10: Discussie

Als laatste willen we nog vertellen hoe het maken van dit profielwerkstuk ging. Het was natuurlijk echt wat nieuws, we hadden nog nooit zo'n groot werkstuk gemaakt, en we zijn erg trots op het uiteindelijke resultaat.

Voor zo'n eerste keer ging het eigenlijk heel erg goed. We zijn op tijd begonnen en hebben een goed logboek bijgehouden. Zo zijn we niet in enorme tijdnood gekomen aan het einde. We hadden van tevoren een planning gemaakt wat we allemaal wanneer af wilden hebben. Natuurlijk hebben we ons daar niet altijd aan gehouden, maar voor een groot deel wel.

We zijn sinds september altijd eigenlijk wel bezig geweest met het PWS, met uitzondering op de toetsweek in december. We zijn erg blij met de interviews die we hebben kunnen houden. Deze waren enorm nuttig en leuk om te doen. Pierre Wadlow had ons geholpen met de redenen van de politieke shift en Christophe de Voogd had ons erg geholpen met de Europese trends. Dus we willen Pierre Wadlow en Christophe de Voogd enorm bedanken dat ze tijd voor ons vrij wilden maken om ons te helpen.

Ook hebben we veel geleerd van het onderwerp, en we zijn beide erg blij dat we dit onderwerp hebben gekozen, want ook al waren we er ruim een half jaar mee bezig, het werd nooit saai. Het was niet altijd even makkelijk, en soms liepen we vast op een bepaald onderwerp. Dat kwam dan omdat we of herhaling wilden vermijden, of er was soms simpelweg te weinig informatie te vinden, maar meestal vonden we wel een oplossing.

En dan als laatste willen we nog mevrouw Kuilman bedanken dat ze onze begeleider wilde zijn. Zij hielp ons met het bedenken van dit interessante onderwerp. Bedankt voor alle hulp, bronnen, en het helpen met vertalen!

Bronnenlijst

Hierbij onze volledige bronnenlijst, APA genoteerd. (Z.d.) betekent zonder datum. Hier staan alle bronnen die we hebben gebruikt bij ons onderzoek. De bronnen staan gesorteerd in de volgorde zoals ze ook in het PWS voorbijkomen. Bronnen die meerdere malen worden gebruikt, staan maar 1 keer genoteerd in dit bronnenlijst. Transcripties en opnames van de twee interviews staan in Teams in de bijlagen:

- redactie. (z.d.). *Ontdek het departement Pas-de-Calais*. <https://www.reisgraag.nl/vakantie-frankrijk/ontdek-departement-pas-de-calais>
- *Links en rechts*. (z.d.-a).
Parlement.com. https://www.parlement.com/id/vh8lnhrp8wsy/links_en_rechts#p2
- *Indeling politieke partijen - links/rechts en prog/con*. (z.d.-a).
ProDemos. <https://prodemos.nl/kennis/informatie-over-politiek/politieke-partijen/indeling-van-partijen/>
- Larousse, É. (z.d.). *PCF sigle de Parti communiste français - LAROUSSE*. <https://www.larousse.fr/encyclopedie/divers/PCF/114255>
- Politique, L. M. (z.d.). *Parti socialiste | Le monde politique*. <https://www.lemondepolitique.fr/partis/parti-socialiste.html>
- Hamlaoui, J. (2022, 11 februari). La France insoumise détaille son projet et son calendrier. *L'Humanité*. <https://web.archive.org/web/20230604173135/https://www.humanite.fr/politique/jean-luc-melenchon/la-france-insoumise-detaille-son-projet-et-son-calendrier-618307>
- Weber, H. (2017, 13 mei). Les bases de la République en marche, «parti entreprise». *Libération*. https://www.liberation.fr/debats/2017/05/13/les-bases-de-la-republique-en-marche-parti-entreprise_1569206/
- Boily, F. (2005). Aux sources idéologiques du Front national : le mariage du traditionalisme et du populisme. *Politique et sociétés*, 24(1), 23–47. <https://doi.org/10.7202/011494ar>
- Bouzou, N. (2021, 2 december). Quelle place pour l'économie dans le programme d'Eric Zemmour ? *Europe 1*. <https://www.europe1.fr/politique/quelle-place-pour-leconomie-dans-le-programme-deric-zemmour-4080207>
- *Constitution of 4 October 1958*. (z.d.). Conseil constitutionnel. <https://www.conseil-constitutionnel.fr/en/constitution-of-4-october-1958>
- *Que change le régime de la Vème République institué par la Constitution du 4 octobre 1958 par rapport aux régimes précédents ?* (z.d.). Conseil constitutionnel. <https://www.conseil-constitutionnel.fr/la-constitution/que-change-le-regime-de-la-veme-republique-institue-par-la-constitution-du-4-octobre-1958-par>
- *Élection pr sidentielle de 1981 - Politiquemania*. (z.d.). <https://www.politiquemania.com/presidentielles-1981-france.html>
- *Élection pr sidentielle de 1988 - Politiquemania*. (z.d.). <https://www.politiquemania.com/presidentielles-1988-france.html>
- *Élection pr sidentielle de 1995 - Politiquemania*. (z.d.). <https://www.politiquemania.com/presidentielles-1995-france.html>

- De l'Intérieur Et Des Outre-Mer, M. (z.d.-a). *Les archives des élections en France*. Ministère de l'Intérieur et des Outre-mer. <https://www.archives-resultats-elections.interieur.gouv.fr/resultats/presidentielle-2017/FE.php>
- De l'Intérieur Et Des Outre-Mer, M. (z.d.-b). *Les archives des élections en France*. Ministère de l'Intérieur et des Outre-mer. <https://www.archives-resultats-elections.interieur.gouv.fr/resultats/presidentielle-2017/032/062/index.php>
- De l'Intérieur Et Des Outre-Mer, M. (z.d.-c). *Les archives des élections en France*. Ministère de l'Intérieur et des Outre-mer. <https://www.archives-resultats-elections.interieur.gouv.fr/resultats/presidentielle-2022/FE.php>
- De l'Intérieur Et Des Outre-Mer, M. (z.d.-d). *Les archives des élections en France*. Ministère de l'Intérieur et des Outre-mer. <https://www.archives-resultats-elections.interieur.gouv.fr/resultats/presidentielle-2022/032/062/index.php>
- Wadlow, P. (z.d.). *Des terrils « bleu marine » : Quelle place pour le rassemblement national dans le bassin minier ?* The Conversation. <https://theconversation.com/des-terrils-bleu-marine-quelle-place-pour-le-rassemblement-national-dans-le-bassin-minier-164668>
- ThiemeMeulenhoff. (2019). *Feniks Geschiedenis vwo 4/5/6* (3de editie) [Lesboek].
- *France Immigration Statistics 1960-2024*. (z.d.). MacroTrends. <https://www.macrotrends.net/countries/FRA/france/immigration-statistics>
- *France Refugee Statistics 1960-2024*. (z.d.). MacroTrends. <https://www.macrotrends.net/countries/FRA/france/refugee-statistics#:~:text=France%20refugee%20statistics%20for%202022,a%2010.74%25%20increase%20from%202018.>
- NOS. (2021, 24 november). Zeker 27 migranten omgekomen in Kanaal voor kust van Calais. NOS. <https://nos.nl/artikel/2406919-zeker-27-migranten-omgekomen-in-kanaal-voor-kust-van-calais>
- study.com. (2023, 27 maart). *French Colonial Empire | Territories, History & Map*. Geraadpleegd op 14 januari 2024, van <https://study.com/academy/lesson/french-colonial-empire-overview-history-territories.html>
- *86 doden, 400 gewonden: zes jaar na bloedbad Nice begint de rechtszaak*. (2022, 5 september). RTL Nieuws. <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/buitenland/artikel/5330969/wat-gebeurde-er-tijdens-de-aanslag-nice-op-de-boulevard-en-wie>
- Groyer, F., Marcon, G., & Barège, A. (2023, 14 oktober). Enseignant tué à Arras : Dominique Bernard, un professeur "bienveillant" et passionné de littérature. *ici, par France Bleu et France 3*. <https://www.francebleu.fr/infos/faits-divers-justice/attaque-au-couteau-a-arras-qui-etait-dominique-bernard-le-professeur-de-francais-tue-dans-son-lycee-4801892>
- *Het mijngebied van Nord-Pas-de-Calais - gids toerisme & recreatie*. (z.d.). France-Voyage.com. <https://www.france-voyage.com/frankrijk-toerisme/het-mijngebied-nord-calais-634.htm>
- Wadlow, P. (2023, 20 september). *Interview met Pierre Wadlow* (H. Ouwkerk & D. D. Mistiukevych) [Video]. Interviewopname en transcriptie staat in teams
- *Presidentielle 2012 Lection pr sidentielle 1981 - TNS Sofres*. (z.d.). <https://archive.wikiwix.com/cache/index2.php?url=https%3A%2F%2Flelab2012.com%2Fhistorique-election-presidentielle-1981.php%23structure-electorat#federation=archive.wikiwix.com&tab=url>

- Lengronne, V. (2021, 14 april). Les Hauts-de-France restent l'une des régions les plus pauvres de France. *France 3 Hauts-de-France*. <https://france3-regions.francetvinfo.fr/hauts-de-france/les-hauts-de-france-restent-l-une-des-regions-les-plus-pauvres-de-france-2044606.html>
- Marigaux, C. (2017, 23 maart). Dans le Nord-Pas-de-Calais, une personne sur cinq vit sous le seuil de pauvreté. *ici, par France Bleu et France 3*. <https://www.francebleu.fr/infos/economie-social/dans-le-nord-pas-de-calais-une-personne-sur-cinq-vit-sous-le-seuil-de-pauvrete-1490213815>
- Reverchon, A. (2021, 3 mei). Pourquoi les pauvres votent-ils à droite ? *Le Monde.fr*. https://www.lemonde.fr/idees/article/2021/05/03/pourquoi-les-pauvres-votent-ils-a-droite_6078884_3232.html
- WPID - *World Political Cleavages and Inequality Database*. (z.d.). WPID. <https://explorer.wpid.world/byparty/france/front-national-fn/niveau-de-diplome/>
- Ingiusto, D., & Picard, F. (2019, 24 september). *Le taux de chômage en France en 2018*. Vie publique. Geraadpleegd op 26 oktober 2023, van <https://www.vie-publique.fr/carte/270592-france-taux-de-chomage-en-2018>
- *Quel est l'effet de l'immigration sur le marché du travail ?* (z.d.). Musée de l'histoire de l'immigration. <https://www.histoire-immigration.fr/economie-et-immigration/quel-est-l-effet-de-l-immigration-sur-le-marche-du-travail>
- Ménia, S. (2023, 26 mei). *Les immigrés prennent-ils nos emplois ?* [Video]. Lumni. <https://www.lumni.fr/video/les-immigres-prennent-ils-nos-emplois>
- *DPG Media Privacy Gate*. (z.d.). <https://www.ad.nl/binnenland/onvrede-over-coronabeleid-groeit-nederland-ernstig-verdeeld~a84342bb/>
- *Restaurer la retraite à 60 ans à taux plein avec 40 annuités et revaloriser le minimum vieillesse*. (2022, 14 februari). Présidentielle 2022. <https://www.institutmontaigne.org/presidentielle-2022/marine-le-pen/restaurer-la-retraite-a-60-ans-a-taux-plein-avec-40-annuites-et-revaloriser-le-minimum-vieillesse/>
- *France Life Expectancy 1950-2024*. (z.d.-a). MacroTrends. <https://www.macrotrends.net/countries/FRA/france/life-expectancy>
- Hopkin, J. (2023a, februari 15). Age, education and anti-system politics: The French presidential election and new divides in European politics - UK in a changing Europe. <https://ukandeu.ac.uk/french-politics-and-new-divides-in-european-politics/>
- [Teinturier, B., & Doridot, J. F. \(2022, 24 april\). *Second tour : profil des abstentionnistes et sociologie des électorats*. Ipsos. Geraadpleegd op 13 januari 2024, van <https://www.ipsos.com/fr-fr/presidentielle-2022/second-tour-profil-des-abstentionnistes-et-sociologie-des-electorats>](https://www.ipsos.com/fr-fr/presidentielle-2022/second-tour-profil-des-abstentionnistes-et-sociologie-des-electorats)
- [LELAB2012 *Lection Pr Sidentielle 1988 - TNS Sofres*. \(z.d.\). <https://archive.wikiwix.com/cache/index2.php?url=https%3A%2F%2Flelab2012.com%2Fhistorique-election-presidentielle-1988.php%23structure-electorat#federation=archive.wikiwix.com&tab=url>](https://archive.wikiwix.com/cache/index2.php?url=https%3A%2F%2Flelab2012.com%2Fhistorique-election-presidentielle-1988.php%23structure-electorat#federation=archive.wikiwix.com&tab=url)
- *Plus d'un demi-million de personnes proches du seuil de pauvreté - Insee Flash Hauts-de-France - 119*. (z.d.). <https://www.insee.fr/fr/statistiques/5349726#graphique-figure2>
- Merdignac, M. (2015, 9 december). *Pourquoi le FN séduit-il de plus en plus les femmes?* Ouest-France. Geraadpleegd op 12 januari 2024, van <https://www.ouest-france.fr/elections/regionales/pourquoi-les-femmes-votent-elles-davantage-pour-le-fn-3902605>

- De Voogd, C. (2024, 12 januari). *Interview met Christophe de Voogd* (H. Ouwerkerk & D. D. Mistiukevych) [Video]. Interviewopname en transcriptie staat in teams.
- Clarke, S., & Voce, A. (2022a, september 27). Italian election 2022: live official results. *the Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2022/sep/25/italian-election-2022-live-official-results>
- D'Haens, H. (2022, 21 oktober). Giorgia Meloni officieel eerste vrouwelijke premier van Italië. *NOS*. <https://nos.nl/artikel/2449290-giorgia-meloni-officieel-eerste-vrouwelijke-premier-van-italie>
- *Dit is waarom de Italiaanse verkiezingen ook belangrijk zijn voor ons*. (2022, 24 september). RTL Nieuws. <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/buitenland/artikel/5335392/italie-verkiezingen-giorgia-meloni-fratelli-ditalia-silvio>
- *Italy and the global economic crisis*. (2010). gla.uk. Geraadpleegd op 12 januari 2024, van https://www.gla.ac.uk/media/Media_191024_smxx.pdf
- Wearden, G. (2017, 25 mei). *Greece out of recession, as economy grows by 0.7% - Eurozone GDP live*. *the Guardian*. <https://www.theguardian.com/business/live/2014/nov/14/eurozone-gdp-growth-figures-live>
- Zoutberg, R. (2016, 1 april). Italië maakt zich op voor enorme golf nieuwe migranten. *NOS*. <https://nos.nl/artikel/2096564-italie-maakt-zich-op-voor-enorme-golf-nieuwe-migranten>
- *Italië weigert op zee geredde migranten: "Dit is buitengewoon schrijnend"*. (2022, 8 november). RTL Nieuws. <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/buitenland/artikel/5345211/italie-regering-meloni-migranten-ngo-humanity-1>
- Henley, J. (z.d.). *Italian elections 2018 - full results*. *the Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2018/mar/05/italian-elections-2018-full-results-renzi-berlusconi>
- *ecfin_forecast_summer_2020_it_en.pdf*. (2020). ecfin. Geraadpleegd op 11 januari 2024, van https://ec.europa.eu/economy_finance/forecasts/2020/summer/ecfin_forecast_summer_2020_it_en.pdf
- Tidey, A. (2022, 23 september). What is the legacy of outgoing Italian Prime Minister Mario Draghi? *euronews*. <https://www.euronews.com/my-europe/2022/09/23/what-is-the-legacy-of-outgoing-italian-prime-minister-mario-draghi>
- Amaro, S. (2022, 2 augustus). Draghi's political downfall: How power imploded in Italy and what happens next. *CNBC*. <https://www.cnbc.com/2022/08/02/how-italy-draghi-government-collapsed.html>
- Clarke, S., & Voce, A. (2022b, september 27). Italian election 2022: live official results. *the Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2022/sep/25/italian-election-2022-live-official-results>
- Strategies, R. & W. (2023a, oktober 9). *Latest GB voting intention (8 October 2023) - Redfield & Wilton Strategies*. Redfield & Wilton Strategies. <https://redfieldandwiltonstrategies.com/latest-gb-voting-intention-8-october-2023/>
- *EU referendum results*. (z.d.). BBC News. https://www.bbc.co.uk/news/politics/eu_referendum/results
- BBC News. (2016, 24 juni). Brexit: David Cameron's resignation Statement in full. *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/uk-politics-eu-referendum-36619446>

- *General election 2019: full results and analysis*. (2020, 28 januari). commonslibrary.parliament.uk. Geraadpleegd op 11 januari 2024, van <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-8749/>
- NIESR. (2023, 4 december). *Revisiting the effect of Brexit - NIESR*. <https://www.niesr.ac.uk/publications/revisiting-effect-brexit?type=global-economic-outlook-topical-feature#:~:text=These%20estimates%20suggest%20that%20Brexit,the%20TCA%20came%20into%20force.>
- Ward, E. (2021, 8 september). *“Where’s the £350m a week for the NHS we were promised when we left the EU?”* LBC. <https://www.lbc.co.uk/news/350m-brexit-bus-nhs-social-care-pledge/>
- NOS. (2023, 9 juni). Boris Johnson stapt op als lid van het Lagerhuis om “partygate”. NOS. <https://nos.nl/artikel/2478354-boris-johnson-stapt-op-als-lid-van-het-lagerhuis-om-partygate>
- Islam, B. F. (2023, 24 september). The inside story of the mini-budget disaster. *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/business-66897881>
- Grylls, G. (2023, 29 augustus). Labour more trusted than Tories on tax, immigration and crime. *The Times*. <https://www.thetimes.co.uk/article/labour-more-trusted-on-law-and-order-immigration-and-tax-vdmtw7035>
- *Stad en platteland stemmen steeds verschillender: “Risico op onbestuurbaar land”*. (2021, 13 maart). RTL Nieuws. <https://www.rtlnieuws.nl/onderzoek/artikel/5217389/onderzoek-verkiezingen-stemgedrag-platteland-stad-vvd-cda-groenlinks>
- *France: EPSU solidarity with protests and strike to defend pension rights*. (z.d.). EPSU. <https://www.epsu.org/article/france-epsu-solidarity-protests-and-strike-defend-pension-rights>